క్షేమేశ్వర

చండకౌశికము, అను, హరిశ్చంద్రనాటకము

రాజమహేంద్రవరము, 1920

Record no. 407

Kṣēmēśvara

Caṇḍakauśikamu, anu, hariścadranāṭakamu

Rājamahēndravaramu, 1920

Record no. 407

SUNDARAYYA VIGNANA KENDRAM
1-8-1/B/25/A, Bagh Lingampalli
Hyderabad – 500 044, Andhra Pradesh, India

Bibliographic Record Target

క్షేమేశ్వర.

చండకౌశికము, అను, హరిశ్చద్రనాటకము / క్షేమేశ్వరకవికృతమయిన సంస్కృతనాటకమునుండి వడ్డాది సుబ్బరాయకవి తెలిఁగించినది.- 2. కూర్పు.- రాజమహేంద్రవరము : శ్రీవిద్యానిలయముద్రాక్షరశాల, 1920.

2, 76 p. ;21 cm.

Record no. 407

Kṣēmēśvara.

Caṇḍakauśikamu, anu, hariścadranāṭakamu / Kṣēmēśvarakavikṛtamayina Saṃskṛtanāṭakamununuṇḍi Vaḍḍādi Subbarāyakavi telim̐giñcinadi.- 2. kūrpu.- Rājamahēndravaramu : Śrīvidyānilayamudrākṣaraśāla, 1920.

2, 76 p. ;21 cm.

Record no. 407

35 mm microfilm

Image placement: IA (IIA) IB IIB Date filming began:

1406

1406

1406

శ్రీ

చండకౌశికము

అను

హరిశ్చంద్రనాటకము.

ఇది

క్షేమేశ్వరకవికృతమయిన సంస్కృతనాటకమునుండి,

వడ్డాది సుబ్బారాయకవి

తెలిఁగించినది.

రెండవకూర్పు

శ్రీవిద్యానిలయముద్రాక్షరశాలను ముద్రితము

రాజమహేంద్రవరము.

1920.

[వెల 0—10—0.

—ఈనాటకమునందలి పాత్రములు.—

పురుషులు.

హరిశ్చంద్రుఁడు—అయోధ్యాధిపుఁడు. కథానాయకుఁడు.

బోధాయనుఁడు—రాజునకు వేడుకచెలికాఁడు.

తాపసుఁడు—వసిష్ఠశిష్యుఁడు. రాజునకు శాంత్యుదకము దెచ్చినవాఁడు.

వనచరుఁడు—రాజును వేఁటకుఁ బిలువ వచ్చినకిరాతుఁడు.

విఘ్నరాట్టు—విశ్వామిత్రునితపముఁ జెఱుప వరాహమయినవాఁడు.

సూతుఁడు—రాజుసారథి.

విశ్వామిత్రుఁడు—రాజువలన రాజ్యదానము పొందినమహర్షి.

పాపపురుషుఁడు—పురుషరూపము ధరించినపాపము.

భృంగీశ్వరుఁడు—శివుని పరిచారకుఁడు.

లోహితాశ్వుఁడు—రాజు కుమారుఁడు.

ఉపాధ్యాయుఁడు—రాజుభార్యను, కుమారుఁ గొన్నబ్రాహ్మణుఁడు.

వటుఁడు—ఉపాధ్యాయుని శిష్యుఁడు.

విశ్వేదేవులు—విమానము నుండి విశ్వామిత్రుని నిందించినదేవతలు.

ధర్ముఁడు—రాజునుగొనుటకుఁ జండాలవేషియయినధర్మదేవత.

అనుచరుఁడు—ధర్ముని శిష్యుఁడు.

కాపాలికుఁడు—రాజుయోగ్యతఁ బరీక్షింప మఱియొకవేషము దాల్చినధర్మదేవత.

బేతాళుఁడు—కాపాలికు నాజ్ఞచే రాజునొద్దకు నిధి దెచ్చినపిశాచరాజు.

పురుషుఁడు—ధర్ముని పరిచారకుఁడు.

స్త్రీలు.

శైబ్య—రాజుభార్య.

చాయమతిక—చేటి.

హేమప్రభ—ప్రతీహారి.

విద్యలు—విశ్వామిత్రుని హోమకుండమునఁ బ్రత్యక్షమయిన త్రిశక్తులు.

పీఠిక.

చండకౌశిక మను నీనాటకమును క్షేమీశ్వరుఁడను కవీశ్వరుఁడు గీర్వాణభాషయందు రచియించినాఁడు. చండకౌశికశబ్దమునకు మిక్కిలి కోపముగలవిశ్వామిత్రుఁ డని యర్థము. హరిశ్చంద్రునికారణమునఁ గౌశికుఁడు ప్రచండతను వహించినకథ నిందుఁ గవి వర్ణించుటం జేసి దీని కానామధేయము ఘటిల్లినది. హరిశ్చంద్రునిచరిత్రము స్కాందపురాణమునం దొకవిధము గాను మార్కండేయపురాణమునందు మఱియొకవిధము గాను గాన వచ్చుచున్నది. రసవంతముగా స్వేచ్ఛమై నాంధ్రీకరించి ప్రకటించిన శంకరకవిప్రబంధము దేశముం జెల్లెడ వ్యాపించుటం బట్టియో మఱి యేహేతువుచేతనో గాని స్కాందపురాణోక్తమైనకథయే యాబాలగోపాలప్రసిద్ధ మయినది. తఱచుగా నాధునికుల ప్రదర్శించెడు నాటకములయందు నదియే మనము చూచుచున్నాము.

సత్యము తప్పనివాఁడు లోకములో నెవ్వఁడేని కలఁడా యని దేవేంద్రుఁడు తన నిండుగొలువున నడిగినప్రశ్నమునకు నుత్తరముగా హరిశ్చంద్రుఁడను రాజపుంగవుం డొకఁడు గలఁ డని వసిష్ఠుఁ డన్నమాటమీఁద బిట్టుగిలిసి కౌశికుఁ డట్టులయిన నే నాతని బొంకింతునని ప్రతిజ్ఞపట్టి యాపట్టును నెగ్గించుకొనుటకు నక్రమముగా నెన్నెన్నో మాయలు పన్ని యామన్నీని చెన్నరానియాపదలపాలు వఱచినట్లు స్కాందంబునఁ జెప్పఁబడియున్నది. తపోధనమూర్ధన్యుఁ డయినవిశ్వామిత్రమహర్షి నింతయవివేకపుఁ బాత్రముగాఁ బ్రదర్శించుట నాటకస్వభావమునకు సరిపడియుండదనికాఁబోలు క్షేమీశ్వరకవి యాపంథను విడిచి యక్కడక్కడ నొక్కింత యుత్ప్రేక్షతో మార్కండేయపురాణోక్తకథాసరణి నీనాటకమును నడిపించినాఁడు.

హరివాసహిరణ్యగర్భుల విద్యాత్రయమును దాను సాధింతునని గాధేయుఁ డుగ్రతపంబుఁ జేయుచుండఁగా నవ్విద్యలామువ్వురకే కాని మఱియెవ్వరికిని నందఁ బోలవని విఘ్నరాట్టు, వరాహరూపమున నొక యరణ్యమునఁ బ్రవేశించి, తనచేయు రాయిడి కోర్వలేక మొఱ్ఱపెట్టుకొన్న రోఁజుకల మున్నుంచుకొని వేఁట వచ్చినహరిశ్చంద్రునిమాయోపాయమున విశ్వామిత్రాశ్రమమునకుఁ గొనిపోయెను. అప్పుడమ్మునితపఃప్రభావమ్మున హోమకుండములోనికి వచ్చినవిద్యలు "కటకటా! యనపరాధినుల మనాథల మశరణ్యల మగ్నికుండమునఁ ద్రోయఁబడుచున్నాము. మందభాగినులను మమ్ము రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁ" డని యంగలార్పుగా నయ్యార్తాలాపంబులు తనచెవిని బడినందున నెవ్వఁడో క్రూరరాక్షసుఁడు స్త్రీహత్య చేయుచున్నాఁడని యాగ్రహించి యిదిగో మీకభయప్రదాతను వచ్చుచున్నాను. వెఱవకు వెఱవకుఁ డని యారాజు తోడనే యక్కడకుఁ బోయి యాబీభత్సకర్మంబు కనుగొని, యొఱ్ఱంగమిం జేసి యామునిని మిగుల గద్దించి పలికెను. అంతమీఁదఁ దొక దొక్కినపామువలె నామునీంద్రుఁడు మండిపడఁగా నవ్విద్యలతనికిఁ దపోవిఘ్నమయిన దనుసంతసముతో మాకుఁ బ్రియము మాకుఁ బ్రియ

ము. హరిశ్చంద్రమహారాజా! నీకు జయము నీకు జయ మనుచు నంతర్ధానంబు నొందిరి. శివచిరతపఃప్రభావంబునఁ జేతిలోనికి వచ్చినమహాఫలమును నిమిషములో నిష్ఫలఁగాఁ గొట్టి చేసినవాఁడు హరిశ్చంద్రుఁ డని తెలిసికొనఁడసే విశ్వామిత్రుని కాతనిమీఁద నాగ్రహాని కోపమువచ్చి పగతీర్చుకొనుటకుఁ బ్రయత్నించెను. స్కాందమునఁ జెప్పఁబడినదాని కంటె విశ్వామిత్రకోపమున కిది సయుక్తికమైనకారణముగా నుండు నని నేనూహించుచున్నాను. ఇట్లేమఱికొన్ని విషయములు గూడ దీనియందు సరస మయినమార్పులను బొందియున్నవి. నాటకము చదువుటవలన నాయా యంశములు గోచరింపఁ గలవు గావున గ్రంథవిస్తరభీతి నవి యిచ్చట వివరింప నయితిని.

క్రోధకరుణ బీభత్సరసంబుల కాలవాల మయినయీ నాటకమునందు శృంగారరసమున కవకాశము లేక పోయినను ప్రథమాంకమున దానికిఁ గూడఁ గవి కొంచెమవకాశము గలిగించినాఁడు. హరిశ్చంద్రునికి రాఁగలయరిష్టములు దివ్యదృష్టిని దెలిసికొని వసిష్ఠుఁడు తచ్ఛాంతికయి మహారాజునకు నొకనాఁడు రహస్యముగా రేయెల్ల జాగారము చేయవలయునని యాదేశించెను. ఆకారణమున నామా పంకజపురమునకుఁ బోక మఱునాఁ డుదయమున దేవిని జూడ నేగుచుఁ గడచినరేయి తనకొఱకు వేచి యుండి ప్రియురాలు మిక్కిలి వలకాఁకను జెగి యుండునని దలంచుకొని తద్విషయమును రాజు విదూషకునితోఁ గొంతప్రస్తావించినాఁడు. అక్కడఁ దక్క మఱి యెక్కడ నిందు శృంగార రసము గోచరింపదు.

హరిశ్చంద్రునిభార్యకుఁ జంద్రమతి యనియుఁ గుమారునికి లోహితాస్యుఁ డనియుఁ బ్రసిద్ధనామములు గలిగి యున్నను మార్కండేయపురాణకథానుసారముగా వారి పేరు లిందు వరుసగా శైబ్యయనియు రోహితాశ్వుఁడనియు మార్పఁబడినవి. సామాన్యముగా విన వచ్చు హరిశ్చంద్రకథకును దీనికిని మఱి కొన్ని భేదములు గూడఁ గానఁబడ వచ్చును. అట్టిదానికిఁ గారణము పూర్వోక్తపురాణమునందలి ప్రథమాఖ్యానమున ద్రౌపదేయకథాప్రకారకథనమునకై పక్షివరులు వివరించిన హరిశ్చంద్రోపాఖ్యానము జదివిన స్పష్టపడియెడును.

క్షేమేశ్వరకవిచరిత్రమును గుఱించికాని తద్విరచితము లగునితరగ్రంథములను గుఱించి కాని తెలుపుట కిప్పటి కేమియు నాకుఁ దెలియవచ్చినది కాదు. ఈనాటకమును దెలిగించుటయందు నేను విశేషశ్రద్ధ నే పుచ్చుకొన్నాను అయినను నా కించుకజ్ఞత నుబట్టి యిం దనేకలోపము లుండ వచ్చును. భాషాప్రపంచమున నభిమానము గల నీ సావంతులు సముచితరీతి నాలోపం బరిహరించి దీనిం దమయాదరమునకుఁ బాత్రముగాఁ జేయఁ బ్రార్థించుచున్నాను.

రాజమహేంద్రవరము
22 జూలై 1900 సం॥రం

వడ్డాది సుబ్బారాయఁడు

శ్రీ పరమాత్మనే నమః

చండకౌశికనాటకము

నాంది

పొనరుచుఁ బెంచుఁ ద్రుంచు జగముల్ త్రిగుణాత్మత నీవిభుండె, యీ
యనపితతాష్టమూర్తులనె వ్యాప్తము విశ్వము, లేఁడు వంద్యుఁ డీ
తని కనుమాడ్కిఁ, గంకణపుఁ ద్రాఁచులఘూత్కృతిఁ దూలి నర్తనా
దిని బదలగ్న మౌ పశుపతిప్రసవాంజలి మిమ్ముఁ బ్రోచుతన్.

చ. కనుఁగవ కెంపు బొమ్మముడి గల్గి దరస్ఫురితోష్ఠ మౌ మొగం
బనయము నప్రసన్నహరిణాంకరుచిం బచరించుఁగాత, మా
యనునయముల్ వృథాయెఁ గద, వా దాగ్రహ మెచ్చిలుఁగావుతన్ మన
స్విని యటఁ, దేటి గౌరి మెదఁ జేర్చినశంకరుఁ డేలుతన్ మిమున్.

శా. ఆనందశ్లథమై సమాధుల, నుమాస్యశ్రీ విలాసోల్లసం
బై, నైజోరువికారితన్ ద్రుటి వెలుంగై భ్రాంతమై స్మేరమై,
జ్యానాదం బొనరించుచో మరుఁడు రూక్షంబై, కరంగం ఘృణా
స్థానంబై, రతి యేడ్వ సాస్ర మునీశప్రేక్షల్ బ్రోచుతన్ మిమున్.

(నాంద్యంతమున)

సూత్రధారుఁడు—అతివిస్తర మెందుకు? దుష్టామాత్యబుద్ధివాగురాలంఘనసింహారంభుండును, భ్రూభంగలీలాసముద్ధృతాశేషకంటకుండును, సమరసాగరాంతర్భ్రమద్భుజదండమందరాకృష్టలక్ష్మీ

స్వయంవరవల్లభుండు నగుశ్రీమహీపాలదేవుని యాదేశంబు గాంచితిని. పురావిదు లుదాహరింతు రీప్రశస్తగాథ యీయదియే గదా!

మ. అనుకూలుండయి యాశ్రయించి గహనం బానార్యచాణక్యునీ
తిని, మున్నందుల గెల్చి పుష్పపురిఁ బొందెం జంద్రగుప్తుండు; గం
టునఁ గర్ణాటతఁ గాంచువారి మకలం ద్రుంపన్ భుజాదర్పమం
డనుఁ డాశ్రీమహీపాలదేవుఁ డతఁడైనాఁ డిప్డు నిక్కంబుగన్

పారిపార్శ్వకుఁడు—(ప్రవేశించి) ఆర్యా! అమ్మహారాజు నాదేశ మేమి!

సూత్రి—సుప్రసిద్ధుం డగువిజయప్రకోష్ఠుని ప్రపౌత్రుం డార్యక్షేమేశ్వరకవి నవీనముగా విరచించినచండకౌశికనాటకముం బ్రయోగించునది యన్న-అమ్మహాకవి నాట్యవేదవిశారదులును, విద్యాకళావిదులును, లోకజ్ఞులు, నగుసభాసదులం గూర్చియిట్లు పలికియున్నాఁడు,

క. దోసము లేశము లేనివి
వీసంబు గుణంబు లేనియు లే వెందున్;
దోసమును గప్పి పుచ్చుఁడు;
భాసిలఁ జేయుండు గుణముఁ బండితులారా.

కావునఁ బారిపార్శ్వకా! కుశీలవులతో సంగీతము నారంభింపవేమి!

పారి—(సాశంకముగాఁ దల వాంచుకొని) ఆర్యా! ఆలకింపుఁడు. నాఁడు గ్రహణకాలమున మీరు దక్షిణ యిచ్చెద నని మాటయిచ్చిన బ్రాహ్మణోత్తముఁడు తదర్థము నేఁ డరుగుదెంచి కోపపడుచున్నందునఁ గుశీలవు లందఱు వందురుచున్నారు.

సూత్ర—(భయము నభినయించి చింతను నటించి సహర్షముగా) మారిషా! ఈవిషయమున విషాదంపడ నేటికి? ఇదిగో నే నిప్డే—

ఆ. వె. ఆలిఁ జూలి నమ్మి యాత్మదేహమ్ము నమ్మి
సత్యపాలనంబు సలుపుపొంటె

నియ్యకొన్న విత్త మిత్తు హరిశ్చంద్ర
పార్థివుండు వోలె బ్రాహ్మణునకు.

(తెరలో) వయస్యా! ఇటు, ఇటు,

సూత్ర—(తెరవంకఁ జూచి) ఓహో ఏమి! హరిశ్చంద్రమహారాజే మహోత్పాతసూచితంబు లగునాపదలు కుశలపరిణామంబులుగాఁ బ్రారబ్ధవిధిస్తరుం డగుపురోధసుండు రహస్యంబున నుపదేశించిన నియమజాగరంబులం బొనరించి పర్యాకులమానసుం డగుతనకుం బ్రియవయస్యుండు బోధాయనుండు దారి చూప సంతిపురము వైపున కిటు బయలు వెడలినవాఁడు, చూడు—

చ. భర మగుతూఁగుచేఁ దొగరుపాఱినసోమరికన్నులం, బ్రజా
గరమున వాడుదేరుముఖకంజమునన్, విభుఁ డీతఁ డొప్పెడున్,
మరగినయాత్మయాధమును మాంపటివేళను బాసి, రేపటన్
విరహకృశానుకీలలను వేఁగుమహాగజరాజమో యనన్.

కావున నక్కడకే పోదము రా. (నిష్క్రమించుచున్నారు) ప్రస్తావన

(తరువాత జాగరఖేదము నభినయించుచు రాజును విదూషకుఁడును
ప్రవేశించుచున్నారు)

విదూ—చెలికాఁడా! జాగారపుబడలిక గలకన్నులతో నీవదుద్రీర్ణముఖం బగుతాఁబేలునుంబోలె నున్మేషనిమేషంబులం గావించుచున్నను దారి గానక గుడ్డిమెలుకలాగున నిటునటుఁ బరిభ్రమించుచున్నావు.

రాజు—మిత్రుఁడా! ప్రాణులకు శరీరధారణవిషయంబునం బ్రథమకారణము నిద్రయే గదా!

ఉ. చిత్తముఁ దేలుచుం; జులుకఁ జేయుసమస్తము లైన యంగముల్;
గాత్రవికాసముం బ్రతిభకుం గలిగించుఁ; దొలంచు దోషముల్

బాత్రిఁగ; ధాతు సామ్యమును బొందఁగఁజేయును; వేయునేటిక
త్యుత్తమయోగగమ్యసుఖ మొక్కటఁగూరు సునిద్రయప్పమే?

అందుచేతనే చూడు నా కిప్పుడు—

ఉ. నిద్దురబద్ధకంబునను నెమ్మొ ముక్కిఁ విఱు పావహిల్లెడున్
దద్దయు; ఖేదభారముకతంబునఁ బ్రస్తిమితంబు చిత్తమున్;
బెద్దగి నావులింతలు జనించెడు మోమున సారెసారెకుం;
బ్రొద్దుటిలేఁత యెండపొలుపుం గన సైఁపదు చూపు లేశమున్.

(ఆలోచించి విస్మయముతో) ఇప్పు డీనిశాపరిజాగరవ్రత మాదేశించుటకుఁ బూజ్యు లగుకులపతులయభిప్రాయ మేమైయుండునో ? ఏమయిన నేమి ? గురుశాసనములు విమర్శనార్హంబులు గావు.

విదూ—చెలికాఁడా ! నే నాలోచించిచూడఁగా వాసకసజ్జిక యగు దేవి ఖండిత యయ్యెడు నను నర్థము దక్క వేఱొక్కటి యీవ్రతమునకుఁ బ్రయోజనము గానరాకున్నది.

రాజు—మిత్రుఁడా ! నీపరియాచకములు మానుము.

విదూ—అయ్యో ! నీ కిది పరియాచకము గాని యనాథవటువను నాకు మహానర్థము.

రాజు—(సోత్కంఠముగా భయమును నటించుచు) మిత్రుఁడా ! దేవి యేమిచేయు నని నీ వనుకొనుచున్నావు ?

విదూ—చెలికాఁడా ! నిశ్చయముగా నామె కోపముచేయు నని యూహించుచున్నాను.

రాజు—మిత్రుఁడా ! అది తప్పను. అందుకు సందేహ మేమి ? దేవికిది సామాన్య కోపకారణము గాదు చూడు.

ఉ. మంతురు లాఁగిరో, హితసమాజముగోష్ఠికిఁ జొక్కి నిల్చెనో,
కాంతుఁడు, వేఱొకర్తు ననుఁగాదని కూడెనో, కాఁడు ధూర్తుఁడై,

యింతకుఁ నంచుఁ గిన్క నెఱు పెక్కినకన్నుల జాఱువారి మో
మంతయుఁదోఁగ నూర్చి ప్రియురాలిక నే మనుకోదు నక్కటా

మఱియు

చ. చెలియయొయార మొప్పఁగ యిసేయుతమిన్ మునిమాపుపుచ్చి, యా
వలి దగుజాము నాతెరువు పైఁ గను లుంచుక వెళ్లఁబుచ్చి, య
వ్వలఁ గనఁ రాఁడు ధూర్తుఁ డని, బాష్పములూర వగన్ సడల్చి సొ
మ్ములఁ, గొఱరేయి యెట్లో గడపుం బెడపాన్పునఁ బొర్లుచున్ సఖా

(చింతించి) మిత్రుఁడా ! నిశ్చయముగా నీలాగునజరుగును. ఎట్లనఁగా

చ. ఉవిద మదాగమాశ యయియుండఁగ రా నెవరేని, దావృథా
యవిరళసంభ్రమోద్గమనయై చనఁ, జెఱంగు మఱుంగుగా, సఖుల్
సవసవఁ గాంచి యెం డొరులఁ, జప్పుడొనర్పక లోన నవ్వఁగో,
నవుదల యెత్త నోడు బిడియంపడి యాబిడ వారిముంగటన్.

విదూ—చెలికాఁడా ! కడచినదానికి వగచుచు నేల యాయాసపడియెదవు ? లే లెమ్మిఁక. మన మక్కడకే పోయి దేవిని బ్రసన్నరాలిని జేసికొందము.

రాజు—(సశ్లాఘముగా) ఓయీ ! నీవు బాగుగాఁ బలికితివి. రమ్మి మన మక్కడకే పోవుదము. (నడచుచున్నారు)

రాజు—(ఖేదముతో నిట్టూర్పు విడిచి) మిత్రుఁడా ! తఱి తప్పుటను బట్టి యిప్పుడు పోపుట నాకు ఖేదకారణము.

చ. ఎడపడునాకథం దిరిగి యెత్తుచు, నే నరుదెంచుదారిఁ గ
న్నిడుకొని, గడ్డిపోఁచ చలియించిన నన్నుఁగ నెంచుకల్కి, పె
న్నడ నిభృతంబుగా నరిగి కానక యుండఁ గవుంగిలింపఁ; బ్రే
ముడి విరినల్లగల్వలను బోలెడుకన్నులు మూయఁ జేతులన్.

విదూ—(నడచి తెరవంకఁ జూచి సశ్లాఘముగా) ఓహో! చెలికాఁడా చూడు చూడు. అలంకరణోపకరణంబులం గొనివచ్చెడుచారుమతితోఁ బ్రవేశించి యిదిగో దేవి యిక్కడ నున్నది.

రాజు—(చూచి సంతోషముతో) ఆహా! ఏమీ!

చ. చెలి. శరగౌరపుందళుకుఁజెక్కులఁ గూర్పదు పత్త్రభంగి; వీ
నులఁ గడ కొత్తువాలికకనుంగవఁ దీర్పదు కజ్జలంబు; వే
నలి కుటిలంబు వ్రేలు; నరుణం బధరం బగు ధూసరం;బిటుల్
పొలిచినఁ దొంటి దేసుషమ;భూషణముం బగ సేయు నాఁదగున్.

(తరువాత ముందుచెప్పినట్లు చింతను నటించుచు శైబ్యయుఁ జారుమతియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

చారు—దేవీ! ఇదిగోఁ బ్రసాధనోపకరణము.

శైబ్య—(ఖేదముతో) ఓసీ! చారుమతీ! యిక్కడ నివి తీసివేయుము. నన్ను నే నెందాఁకఁ బరాభవించుకొందును? నాహృదయమున కీయలంకరణోపకరణాసక్తి నిరర్థకము.

విదూ—అబ్బో! ఈమెది గట్టిపట్టే.

రాజు—బాగు! దేవీ! బాగు! నిసర్గమనోహరంబు లయినసీయవయవంబులకుఁ బ్రసాధనోద్దేశము నిజముగాఁ బరాభవస్థానమే; చూడు.

మ. తరుణీ! నీజిగిమోవి కాశపడెడుం దాంబూలరాగంబు; సుం
దరి! కందోయిని ముద్దుఁ బెట్టుకొన నుత్సాహంపడుం గజ్జలం;
బురువక్షోరుహా! కౌఁగిలించుకొనఁగా నూహించు హారంబు కం
ధర; నేకేటికి భూషణంబు లివి స్వార్థం బాశ్రయించు న్నినున్.

విదూ—మిత్త్రుఁడా! మనము సమీపింతము.

రాజు—చెలికాఁడా! మన మిక్కడ దాఁగి యుండి వీరివిస్రంభసంభాషణ మాలకింతము. (అట్లు చేయుచున్నారు.)

శైబ్య—చేటీ! చారుమతీ! అవ్విధమున నూఱడించియు మరల నన్నార్యపుత్త్రుఁడు విప్రలంభగోచరం గావించెనుగదా! సర్వథా నాభాగధేయంబు లవిశ్వసనీయంబులు. వాని కీఁకఁ బదివేల నమస్కారములు.

రాజు—ఓమనస్విని!

క. ఘనపటలాంతరితుఁడుగా
నినుఁ, డబ్జం మోము ముడువ, నేమి యుపాలం
భన మయ్యెడు నయ్యది యా
యన? కెట్టులు విప్రలంభ మది పద్మినికిన్?.

చేటి—దేవీ! నీవిచారము మానుము. రాజులు బహుభార్యులుగదా!

విదూ—ఆ! బాసనకూఁతురా! బహుకార్యులని చెప్పుము. ప్రియమిత్త్రు నూరక యపదూఱులపాలు చేసెద వేల?

రాజు—చెలికాఁడా! దీనిమీఁదఁ గోపపడకుము.

క. సమయముఁ గని సఖులకదం
బము బిగితము సేయు చుండ మానగ్రంథిన్,
రమణులమిథ్యోపాలం
భమునకుఁ బాత్త్రత లభించు బహుపుణ్యునకున్.

శైబ్య—(ఏడ్చుచున్నది.)

చేటి—దేవీ! ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము. అతిమాత్త్రమైనయమాయికత్వముచేత నీవే మహారాజును మీఱఁ బెట్టినదానవు. అమ్మా! నీ విప్పుడు నన్నడిగితివా విను. ఆయన నిన్నుఁ జూచినను నీవాయనను జూడకుము. ఆయన నిన్నెంత మంచిమంచి మాటలతో బతిమాలుకొన్నను దడవుగ నీవుల్లసములాడి యాయనను ఖేదపెట్టుము,

శైబ్య—ఆర్యపుత్రుఁ జూడఁ గలప్పు డీపాదుకానన్నుఁ బాఁద నాయ ధికార్యము సాగింపక్షమున నీమాఱు నీచెప్పినట్లే తప్పక జరిగించెదనే.

రాజు—(త్వరగా సమీపించి) ప్రియురాలా!

క. నీ కేనెపుడు విధేయుఁడ
నే కద; మత్పరత నున్న నీడెందముపై
నీ కేమిటి నధికారం
బో కంజదళాక్షి! సాగ కుండును? జెపుమా.

విదూ—దేవీ! శుభము.

(ఇద్దఱును సంభ్రమముతో నిలుచున్నారు.)

శైబ్య—(తనలో) ఓహో! ఆర్యపుత్రుఁడే! కానీ. (ప్రకాశము గా) జయము జయము ప్రాణేశ్వర!

చేటి—(భయముతోఁ దనలో) అయ్యో! మహారాజే! నేనన్న మాట లీయన చెవిని బడి యుండును. కానీ. (ప్రకాశముగా) జయము జయము మహారాజ! దేవా! ఇదిగోఁ బీఠము. దేవర యిందుఁ గూరుచుండుఁడు.

(అందఱుఁ గూరుచున్నారు.)

రాజు—(కడుకడవు దేవివంక విలోకించి) సుందరీ! ఇదిగో నీపాదు..

చ. దగఁగొని వేగుఁబోక విరిదమ్మిని దుమ్మెదకొమ్మ వ్రాలఁగా
నెగయు తెఱంగునన్, జిగికనీసిక గ్రాలుదృగంచలంబుతో
సొగసుగ నాపయిం బొలయుచూపు గిలుక్కన నగ్రమ్మఱించి; తే
మగపడెఁ దన్వి! నాయెడ దయ న్మరలించెడు నేర మింతలో?

మఱియు నో మనోహారిణి!

క. నగల ననాదరణము నీ
వగపఱిచినఁ గొదవ యొదవ దభిరామతకున్

జిగి మేనఁ; గాన నాకది
మగవా! ప్రకటించు నీమనోదిమానకితమున్.

శైబ్య—దాలసంబులైన యీయవయవంబులతోడను ప్రజాగర మంథరంబులైన యీశోణ నేత్రంబులతోడను దేవరవారు మిక్కిలి చక్కఁగాఁ గనఁబడుచున్నారుగదా! నామాట కేమి? (కోపము నటించుచున్నది.)

రాజు—(తడవుగఁ దేఱిచూచి) ప్రియురాలా! అనుగ్రహింపు మను గ్రహింపుము.

చ. మదనజయధ్వజంబు సుషమ న్నగువక్రపుఁబొమ్మతీఁగ నీ
నుదుట నదేల తాండవవినోదము సల్పుచు నుండెఁ జండికా!
మృదుపవమాన కంపిత పరిస్ఫుట బంధుకబాంధవంబుగా
నదరెడు నేల నీ కసమయంబున నిట్లధరోష్ఠబింబమున్.

(దోసిలిపట్టి)

ఉ. కమ్మ ప్రసన్న పూరకలుకన్ వహియించెద వేల కోపనా
యెమ్మెయి నెంచితీవు నను నే నటు గా నిది నమ్మవేని దం
డమ్ము విధింపు పోలినటు నాకుగుణాగుణనిర్ణయమ్ము త్రాం
దమ్మహనీయ లాకులపతుల్ బలితంపుఁబ్రమాణమయ్యెదర్.

(ప్రతీహారి ప్రవేశించి)

ప్రతీ—జయము జయము మహారాజ! ఇదిగోఁ గులపతులసన్నిధినుండి యొక తాపసుఁడు వచ్చియున్నాఁడు.

రాజు—హా ప్రభా! ఆలసింపక సాదరముగాఁ బ్రవేశపెట్టుము.

ప్రతీ—దేవా! చిత్తము చిత్తము. (నిష్క్రమించెను.)

(తరువాత శాంత్యుదకమును జేతఁ బట్టుకొని తాపసుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

తాప—(విస్మయముతో) ఓహోహో!

సీ. ఇదియేమియాశ్చర్య మిందుబింబము మ్రింగెఁ
బర్వంబుగా కెస్వర్భానుఁడొడిసి

యేమొకో మహాఘోర మీదశావస్థయంబు
కాపురుల్ గ్రక్కునఁ గాలఁద్రొక్కఁగ
ఇడ్డూరమేమొయో వెసలఁదొంతులు వోలెః
బహుసౌధములుగూలఁ బృథివి యూఁగు
నెగసి యుల్కాఖండ మేమిట్టు ఖండించె
రెండుగా మార్తాండమండలంబు
దారుణోత్పాతములు గదా తలఁప నిన్ని
గంచుదివియల వెలికిఁ గనికరంబు
గానఁగారానిహతవిధికపట మొకట
యేమి మూఁడింప నున్నదో యింకమీఁద.

అయినను గురుజనులపరామర్శవలన నివి యన్నియుఁ గుశలపరిణామములే కాఁగలవు.

తే. గీ. శాంతివాచనను బ్రాహ్మణస్వస్తివాచనంబువలనను స్వస్త్యయనంబువలన
దానమున సజ్జనానుకీర్తనమువలన
క్షమ మహోత్పాతదుస్స్వప్న శమన మగును

అందుచేతనే మహానుభావులయినకులపతులు సర్వోత్పాతప్రశమనంబుగా నిజారబ్ధస్వస్త్యయనకర్మశేషభూతం బగునీ శాంత్యుదకమును రాజుకును రాణికిని నిచ్చి రమ్మని నన్నంపినారు.

ప్రతీ—(ప్రవేశించి) అయ్యా! ఇటు ఇటు. (సమీపించుచున్నాఁడు)

తాప—(సమీపించి) రాజా! నీకు శుభము.

రాజు—(తొందరగా లేచి) స్వామీ! నమస్కరించుచున్నాను.

శైబ్య—మునీంద్రా! ప్రణమిల్లుచున్నాను.

తాప—రాజా! జయశాలివి గమ్ము. సాధ్వీ! వీరమాతవు గమ్ము.

రాజు—(తొందరగా) పీఠము. పీఠము.

ప్రతీ—(పీఠము గొని వచ్చుచున్నది)

రాజు—స్వామీ! ఇదిగో పీఠము. కూరుచుండుఁడు.

(అందఱుఁ గూరుచున్నారు.)

రాజు—హేమప్రభా! నీవు ద్వారముకడ నుండుము.

ప్రతీ—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నది)

తాప—రాజా! మహాత్ము లయినకులపతులు తమ యాశీస్సులవలన నుత్కృష్టప్రభావసంపన్నంబు గావించి నిశాప్రజాగరాంతంబునఁ గాంతాసహితంబుగా నీవు శిరస్సునఁ జల్లుకొనుటకు స్వస్త్యయన శేషము నీశాంత్యుదకము నంపినారు.

రాజు—(హర్షముతో దోసిలిపట్టి) మహాప్రసాదము.

తాప—

మ. శమితాంహశ్చయమంత్రపూతమును బుష్యత్క్షాత్ర తేజోనలం
బమితప్రోన్ముఖమర్త్యపచ్ఛమనసంప్రారబ్ధసత్కర్మశే
ష మనిర్వాచ్యమహత్త్వ మీ యుదక మైశ్వర్యంబు నీ కిచ్చెడున్
బ్రమదంబుం బాలించుఁగాత మఖిలార్తుల్ నివారించుతన్.

(శిరస్సునఁ జల్లుచున్నాఁడు.)

రాజు—(స్పర్శము నభినయించి) ఆహాహా!

క. అలఘుతరబీజమునకుం
గలుగం బ్రసవాంకురంబు కారణ మిది, వే
వెలుఁగుఁగోలముతోం జైకొనఁ
దల దీపప్రసాదమునఁ గదా యెత్తిరిలన్.

తాప—పూజ్యరాలా! శైబ్యా! కులగురుల యాదేశంబున గృహదేవతలకును భూదేవతలకును సవిశేషముగా నీవును సమారాధనముల జరపవలయు.

శైబ్య—(దోసిలి పట్టి) స్వామీ! చిత్తము.

తాప—రాజా! నీకు శుభమవుఁగాక. నేను ప్రారబ్ధవివిధవిఘ్నవిస్తృతులగు కులపతులసంభావింపఁ జరుగుచున్నాఁడ (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

శైబ్య—(వైలక్ష్యముతో) ఓసీ చామమతికా! ఆర్యపుత్రునకు నిశాప్రజాగరము మహానుభావులు కులపతులే యాదేశించిరి. అయ్యో! సమ్మతములేని యీపాడుమనస్సు నన్నెంత దురాత్మురాలిఁ జేసినదే. కానీ. ఈలాగు చేసెదను (దోసిలిపట్టి ప్రకాశముగా) ఆర్యపుత్రులు నన్ననుగ్రహింతురుగాక.

రాజు—(అనురాగముతో) ప్రేయసీ!

ఉ. చెన్నటితప్పిదానఁ గలుషీకృతచిత్తుఁడ నయ్యు నాకు నో
యన్నులమిన్న! నీ వనునయం బిది గ్రాహ్యము యందువే నీ
ప్రన్ననిచెక్కుటద్దములఁ బత్త్రములన్ రచియింతు ముత్తెపుం
బన్నసరంబుఁ గంబుసమమం బగుకంఠమునన్ ఘటింపుదున్.

శైబ్య—(సిగ్గు పడుచున్నది.)

రాజు—(అట్లుచేయుచు) ప్రియురాలా!

చ. చెమరు గగుర్పు నీకు జిగిచెక్కుల, నాకు వడంకు గేల నే
క్రమమున వ్రాయ నౌ మకరికల్? సకలంబు వృథాశ్రమంబు హా
రము మెడఁ గూర్పఁగా నదితరంగిత మాచుఁ గుచాగ్రసీమఁ గం
పమును మదీయహస్తసహవాసభవంబును మాన దుగ్మలీ.

శైబ్య—ఆర్యపుత్ర! కులపతు లానతిచ్చినట్టు లాచరింపఁ బోవుచున్నదానను. (ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు)

రాజు—మిత్త్రుండా! సోత్కంఠుఁడ నైననే నేలాగునఁ బ్రొద్దుపుత్తును.

విదూ—చెలికాఁడా! నీవు దేవిమాటలను జెప్పుకొనుచు సంతోషింపుము? నేనును భోజనప్రసంగముతోఁ గాలము పుత్తును.

వనచరుఁడు—(ప్రవేశించి) జే జే దేవరా! అవధారు సామీ! బెట్టిదవుమిట్టిముట్టకొనం బిట్టు గ్రొద్దాడుతుంగపట్టులం బుట్టిన నెత్తావి వెల్లువపొత్తునం బెల్లువలచునార్పుగాడ్పులం దంతయంత్రాంతరదరచర్వ్యమాణంబు లగు తెల్లనికొట్టిగడ్డలపిండి యిట్టట్టుఁ జెదరి విప్రకీర్ణప్రతిపక్షజయోపార్జితయశఃపటలంబునుం బోలెఁ గాలమేఘంబునం గురియుకరకవర్షంబునుం బోలె దశదిశాభాగంబులం గప్పఁ బెద్దకాలంబునుండి మొదుకొనియున్న వేఁటపుఁగారణంబునం జేసి రోషంబునం బూర్ణశశాంకమండలంబునుండి నిండు బలిమిం గళాయుమళంబుఁ బెకలించి కబళించుతుది రేయిటికటికిచీఁకటిమొత్తమ్మునుంబోలె దశనాంతరాళఖండనభయకుండలాయితమృణాళదండభాసురకరాళవికటదంష్ట్రాయుగళంబున ముఖమండలంబు దీప్రింప, నేపారుకోపానలంబుసెగయునుంబోలెఁ దరలతరజిహ్వాప్రవాళంబు గ్రాల విదారితవనసింహసంహతి యగునిజగర్వగంభీరఘుర్ఘురారావంబునం బెదరి తమతమజాతికనుగుణంబుగా వాపోవు నానాభీలశార్దూలాదివ్యాళజాలంబులకోలాహలం బాలకించి యాగ్రహించి చిక్కించినకర్ణద్వయంబు ముత్తియపుఁజిప్పదోయిం జప్పటలు సలుప రూక్షతరపింగాక్షివిక్షేపం బగునిశితకరవాలవిమలేంద్రనీలకజ్జలతమాలశ్యామలస్థూలకాయంబు స్ఫులింగశేషం బగుదవదహనమషీరాశినీసడింప, వికటఘటిచ్ఛటాకడారకేసరకలాపంబున నిరంతరపరిస్ఫురద్వనలగ్నదావానలోగ్రప్రభాస్వరం బయి యవతారితధరావలయలీలాసముత్థితం బగుమహావరాహంబునుం బోలె నొకవరాహయూథాధిపతి మృగవ్యభూమి బ్రవేశించెను. అవధరించి దేవర చిత్తానుసార మాచరింపుఁడు నేను నక్కడకే పోవుచున్నాను.

రాజు—(సంతోషముతో) ఆహా! నాకిప్పుడు వినోదస్థానము లభించినది.

విదూ—(కోపముతో) ఓహో ! చెలికాఁడా ! ముల్లుకంపలలోను తెల్లుకబ్బులలోనుబడి మిట్టపల్లంబు లనక యాఁకలిదప్పులకు లోఁగుచు నడవులలోఁ దిరుగులాడవలయుటం బట్టి బహుప్రత్యవాయంబు నాఁ జనువేఁటయే నీకు వేడుక పట్టునపత్తును నీఁక లోకములలో నాయాసస్థాన మేది యుండును ?

రాజు—మిత్రుఁడా ! రాజులకు వేట యత్యంతోపకారకము గదా !

మూఁడు—

చ. అలఁదురుమానసంబునకు హాయి ఘటించుఁ; జలించులక్ష్యముం
దలవఁబుచుర్ స్థిరత్వ మఖిలాంగము లాఘవ మొందఁజేయు నె
క్కొలుపుఁ గడంకబుద్ధిఁ; గలఁకుంబలెనెంతయు యోగ్యమింతయుం
దలఁపక వేఁట నందు వ్యసనం బిది రాజులకెంతయుఁ బండితుల్.

కాఁబట్టి రా మన మక్కడకే పోవుదము.

[అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.]

—: గద్య :—

ఇది శ్రీపరమేశ్వర వరప్రసాదలబ్ధసరసకవితాధురంధర వడ్డాది సాధు
వంశక్షీరనీరాకరరాకాసుధాకరాచ్చన్నామాత్యపౌత్ర హరి
తసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబ లక్ష్మాంబాగర్భశుక్తిము
క్తాఫల సూరపరాజపుత్రధానతనూభవ విబుధ
విధేయ సుబ్బరాయ నామధేయాంధ్రీ
కృతం బగు చండకౌశిక
నాటకంబునందుఁ
బ్రథమాంకము.

శ్రీ పరమాత్మనే నమః.

చండకౌశికనాటకము

ద్వితీయాంకము.

[తెరలో] ఓహో వరాహాన్వేషులారా !

మహాస్రగ్ధర.

కలఁచుం బంకంబుఁ, ద్రెంచుం గమలిని, నమలుం గందళన్ముస్తకంబుల్,
జలమీఁదుం గూలనోడ్డుల్, స్ఫుటములుగ వస్త్రాసలల్ సల్పుఁ, దూఱెం
బలుగోసం, దక్కెడక్కెం, బఱచుఁ బఱచు, వేభల్లముల్ చిమ్ముఁడంచుం
బలముల్ వెన్నాడి గాలింపఁగఁ జోరఁబడెడుం బంది కాంతారభూమిన్.

కాఁబట్టి యడవుల నెల్ల నరికట్టవలయును.

సీ. గహనావరోధధూర్వహజాలికులు జాల
బంధంబులను బొంతఁ బన్నవలయు
భషకసంఘములు వనాభ్యంతరంబున జాగిల
ములపట్టెడ లెడల్పంగవలయు
నలయు నాఁజూలు వనస్థలము లెల్లను బాశ
పస్తులు రాహుత్తులలమవలయు
దండముల్ పూనుచుం దలరౌతు లంతకుల్
బలెఁగాన గజిబిజింపంగ వలయు

మందరాచలమంథానమథ్యమాన
కలశపాథోధి ధారంబు దలఁపు రాఁగ
నధికవనసత్త్వ సంక్షోభమావహిల్ల
ధీరలుబ్ధకవారంబు దిరుగవలయు. ౨

[తరువాత రౌద్రోజ్జ్వలవేషుండగు సంభ్రమించుచు
విఘ్నరాట్టు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

విఘ్న—(సాశంకముగాఁ దనలో)

చ. హరుని సమాధికిన్ శివుల యొంగజకేళికి దక్షు నల్పవ
ధ్వరమున కంతరాయము నెవండు ఘటించె, జగత్త్రయిన్ నిరం
తరము సమాచరించెడు హితవ్యవసాయపుఁబంట మాపుచే
పరమవిలాసమై యెవఁడు భాసిలు, నేనలవిఘ్నుఁడంగదా. ౩

కావున నేనిప్పుడు—

చ. జలజజశార్ఙ్గిశంభుల యసాధ్యపువిద్యలు మూఁడు నుగ్రపుం
బలువుఁ దపంబునం బడయు వాఁడగు తాపసునుండి ముజ్జగం
బును సముద్ధరింతుఁ గిటిమూర్తిని గ్రీడ మెయిం ధరించుచున్
బ్రలయమునందు నాదిమవరాహతనుండు ముకుందుఁడుం బలెన్. ౪

అట్లు చేయుట యుక్తమేగదా!

చ. భువనములన్ విధాత సలుపన్, హరిగాఁడు హరుండుగాఁడు; కే
శవుఁడు భరించు గోప్త యవి, శంభుఁడుగాఁడు విరించి గాఁడు మా
ధవుఁడు హరించు హర్త యవి, ధాతృఁడు గాఁడు విధుండుగాఁడ సం
భవ మగుఁగాక యొండొకనిపట్టున నెట్లఖిలంబు సిద్ధియా. ౫

(ఆలోచించి) అయినను బరమనైష్ఠికుఁ డగు నీతని యందసంభావ్య మొకటి యుండదుగాని మునిస్వభావంబులు సులభకోపంబు లని యుఁ గామక్రోధంబులు శ్రేయఃపరిపంథు లనియు నిక్కార్యంబు నకుఁ గడంగితిని. ఫలిత మెట్లుండునో యెఱుంగఁజాల.

[తెరలో] అతినిబిడవనాంతర్ధానగర్విత! వరాహాధమ! ఉండుండుము.

చ. కనఁబడుచుం నిమేషమునఁ గన్మొఱుంగుచునో పిశాచి! మా
యను గయికొన్న చందమున నక్కటా! నన్నలయించి దవ్వుగాఁ
గొని చనుదెంచి తేలనుడుగుల్ వెయి? నీవిపు డింత నాదుకం
టను బడి తేనిదామరవనంబుల నింకిటఁ ద్రుంప వెన్నఁడున్. ౬

విఘ్న—(విని హర్షముతో) ఓహో! ఇతఁడు సమీపించెనే. నే నిపు డీలాగునఁ బోయి యెప్పటిమాయనే యవలంబించి కనఁబడియెదను.

(సత్వరముగా నడచి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(తరువాత విల్లుపూని వెంబడించుట నభినయించుచు రథమెక్కి
రాజును సారథియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.)

రాజు—("కనఁబడుచున్ నిమేషమున" అను పూర్వోక్తపద్యము పఠించుచు ముందుచూచి సంతోషముతో) ఆర్యా! ఆర్యా! వరాహము మనకుఁ జేరువనున్నట్లు తోఁచుచున్నది—చూడుము.

చ. నమలుతఱిం దొరంగు కవణంపుబిసంబులు గప్పె నేవన
క్షమను గలంగి పాఱునుదకంబుల ధార లివె సరస్తటిన్,
శ్రమగళితోరుఫేనముల శాద్వలముల్ శబలంబు లిందు, సాం
ద్రము ధృతముస్తసౌరభము తచ్ఛ్వసితంబుల మారుతం బిటన్.

(మరల నిపుణముగాఁ జూచి సంతసముతో) ఆర్య! ఆర్య! ఇదిగో నది, చూడుము చూడుము.

ఉ. జోక మెడం గదల్చుకొనుచున్ వెనఁ ద్రిప్పిన దురిపతోడిప
ర్యాకులలోలనాలవికచాబ్జము నోరను బూని, యో నిగూ
ఢాకృతి యైన నాభినలమానసపద్మముఁ జేరఁ గాండి దం
ష్ట్రాకలితక్షమోద్ధృతిని గ్రాలుమహాకిటి నాఁ దనర్చెడున్.

సూతు—(సకౌతుకముగా విలోకించి) ఆయుష్మంతుఁడా! చూడుము చూడుము.

మ. తిరుగం గ్రొవ్వున వచ్చి లక్ష్యమయి భీతిం దోన వెన్దీసి ముం
దఱిపాదంబులు సాఁచి, కంచుచరమార్గం బీడ్చుచున్ ముందుకున్
త్వరితశ్వాసవిదీర్ణసృక్వవివరభ్రశ్యద్బిసాంకూర మా
విరిగోటుం దరిసించు నీ కన గతపీడావిలత్వాస్యమై.

రాజు—(బాణమోక్షణమును నటించుచు సమీపించి యంతటఁ జూచి యాశ్చర్యముతో) అయ్యో! యీనిమేషముననే మాయమై పోయినదినిమీఁద ననవసరమున బాణమోక్షణము గావించితినే.

చ. కను మొఱఁగుక్షణంబు,క్షణకాలమదృగ్విషయంబగుఁ,మఱిన్
జనుఁ గడుదవ్వుగా, మరల సన్నిధి యందుఁ జరించుఁ, గ్రిమ్మఱున్
వెనుకను బిక్కనంతటను వెండి భ్రమించు; మెఱుంగువోలె ని
ల్వని దగుదీని నెక్కరణి లక్ష్య మొనర్తునొ తోఁప దేమియున్.

(నిపుణముగా నరసి దూరముచూచి యానందముతో)
ఓహో! వరాహ మీమహారణ్య మతిక్రమించి ప్రసన్నభూమి నధిరోహించినది. ఆర్య, ఆర్య! గుఱ్ఱములను వేగముగాఁ దోలుము, ఇఁక నిది యెందుఁ బోఁగలదు?

సూతు—(అట్లు చేసి రథవేగము నభినయించి) ఆయుష్మంతుఁడా! చూడుడు చూడుడు.

చ. వెనుకను బెందుదూరమున వీచెడుగాలిని మీఱుచున్ వడిన్,
మునుమున లక్ష్యముం గలయఁబోయెడునామది వెన్నడించుచున్,
దనయచలధ్వజాంశుకము దాఁకఁ బయోదము నీశరాళితో
డను సరి గాఁగ నయ్యెయియెడన్ భవదీయరథంబు వ్రాలెడున్.

రాజు—(విస్మయముతో) ఏమిది!

చ. చదలఁ జరించుచుం బవనజైత్రజవంబున నంబురాశి గో
ష్పదముగఁ జౌకళించురథవాజులతోఁ దనుఁ గూడ మట్టునా

కదర! విభిన్నకజ్జలచయప్రతిమానవనీలకాయ మీ
కొదమవరాహ మర్యమునకుం దమముట్టులు దూరదూర మా.

(ముందుచూచి ఖేదముతో) అయ్యో! యీమహారణ్యము నతిక్రమించి వెంటనే యదృశ్యం బయినదీని యడుగులజాడ యయినను గానరాకున్నది. కానీ, ఇదిగో నెట్టయెదుటఁ దిన్నగా నున్నయీ యరణ్యరేఖ నిప్పు డన్వేషించెదను. (అట్లు చేయుచు సంతోషముతో) ఓహో! యిది తపోవనోపకంఠము గావలయును. నిశ్చయమే.

చ. ఒకయెడ వేళ్ళతోఁ బెఱికి రొక్కెడఁ గోసిరి దర్భబీళ్ళు; పూ
లకు దయ నందుకోరి వటులన్ లత లిందిసుమంత వంగె; నో
ల్చికొనుటఁజేసి వల్కలముఁ జెట్లిట గాయపడెన్; దొరంగుపాల్
ప్రకట మొనర్చు నీతరువరంబుల నిప్పుడె తుఱించు టిధ్మముల్.

(అంతటఁ జూచి సంతోషముతో) ఆర్యా! చూడుడు చూడుడు.

చ. చిలుకలు స్వాగతంబును వచించుఁ గదంబపుఁదొఱ్ఱబోదియన్;
దలఁపు హరించు ఘ్రాణమును దన్పుచు హవ్యసుగంధవాయువుల్;
జలపులినప్రదేశజకుశం బగుఁ ర్ఝరతోయ మీకురం
గులు మనవంకఁ గన్గొనుచుఁ గొఱ్ఱెలు భయాతివిలోలదృష్టులై.

సూతుఁడా! యాశ్రమోపాంతసంచారి యగునీవరాహము నిఁక వెదుకఁ దగదు. నీ విప్పుడు గుఱ్ఱములను నీరు ద్రావించి విశ్రమింపం జేయుము. ఇంతలో నేను నాయుధమాత్రసహాయుఁడనై యాశ్రమమునం బ్రవేశించి తపోధనుల కభివాదనంబు గావించి వచ్చెదను. పూజ్యులకు సపర్యగావింపమి శ్రేయోవిఘాతంబుగదా!

సూతు—చిత్తము దేవా! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాజు—(చింతను నటించి సశ్లాఘముగా) ఆహా! యే బెడఁదల నెటుం

గమింజేసి యీజడదారుల మొగంబు లెంతరమణీయంబులై యెసంగుచున్నవి !

మ. గతసంకల్పతఁ గోరఁబోరు మది భోగంబుల్; మమత్వంబు వ
ర్జితమై యేగుటచే వియోగములపై స్నేహంబులున్ గా వహం
కృతిఁ దూలించుట స్వాన్యభేద మనుమాటే లే దనిర్వాచ్య మా
నతిశాంతిం ఘను లాతపోధనులు సౌఖ్యశ్రీనిధానుల్ గదా.

(వినయముతో నడిచి భయమభినయించి సాశంకముగా) అహో ! యే మిది ! అవినయదురాలోకంబు లైనయీతపోవనంబు లపూర్వంబు లగుటంజేసి సాపరాధులకుంబోలె సాధ్వసముం గలిగించుచున్నవి. తేజస్సులలో సర్వాభిభావియు ననభిభవనీయంబును నగుతపోమయబ్రహ్మతేజం బనిర్వచనీయంబు గదా !

క. అడుగడుగున జడు పిడు నా
కడవి ప్రశాంతము మనోజ్ఞ మయ్యును, మెత్తం
బడు నెల్లతేజములు తమ
పొడమినకడ నిప్పు నీటిపొందునఁ బోలెన్.

(భయముతో నడచుచున్నాఁడు)

(తెరలో) ఆర్యులారా ! రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు. ఏయపరాధము నెఱుంగని యనాథుల మశరణ్యులము; అయ్యయ్యో ! యతిదారుణముగా నగ్నిహోత్రమునఁ ద్రోయఁబడుచున్నారము. మందభాగినులను మమ్ము రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు.

రాజు—(విని యవష్టంభముతో) ఓహోహో ! చేరువ నీవైపున భయార్తిం గూరిన యాఁడువారలదియుం బోలె నంగలార్పు వినవచ్చుచున్నది. (అచ్చెరువుతో) ఏమిది ! ఇది తపోవనమే. ఇటువంటియవినీతుల కిక్కడ సంభవ మెట్లు ? కానీ సమీపించెదను.

(అటు చేయుచున్నాఁడు)

[తెరలో దొంటియట్లే వినఁబడుచున్నది.]

రాజు—(విని సావష్టంభముగా) భయార్తుల కభయ మభయము. (క్రోధముతో) హా !

ఉ. క్రూరుఁ డనాత్మనీన మతిఘోరము నీఖలకర్మముందప
శ్చారివనీవిరుద్ధము నృశంసము నెవ్వఁడొనర్చు, వాని నా
దోరసి గొంతుఁ గోసి మెయి తునుకలుతునుకలు చేసి యుజ్జ్వల
ద్భైరవవహ్నికీలలను భస్మముగా నవియెల్ల వ్రేల్చెదన్.

(నడచి తెరవంకఁ జూచి విస్మయముతో) ఓహో ! యగ్నిహోత్రిమధ్యంబున నాసీనంబయి భయార్తత నంగలార్చుచు దివ్యరూపంబునం దేజరిల్లునారీత్రయంబుతో సన్నిహితహోమసాధనుం డయి యగ్నిశాలయం దున్నవీఁ డెవ్వఁ డయి యుండును ? నిజముగా వీఁడు తాపసవేషధారి యగుకొండొకపాషండుండు గావలయు.

(తరువాత హోమము నభినయించుచు విశ్వామిత్రుండును, యథానిర్దిష్టముగా విద్యలును బ్రవేశించుచున్నారు)

విద్య—(సంభ్రమించుచుఁ బూర్వోక్తము పఠించుచున్నారు.)

విశ్వా—(ఆశ్చర్యముతో) ఓహో ! యేమి చెపుమా.

ఉ. పూనె హవిస్సు మంత్రపరిపూత ముపాంశున నే నొసంగఁగా
నైనను గాఁడు లేశము హుతాశనుఁ డియ్యెడ దక్షిణార్చి; హా
చ్చైనక్రియాప్రభావము నదిర ! యొద్దను నేఁగుదెంచి రీ
చాలు విద్య లైనను వశంపడకుండురు నా కిదేమొకో.

(సమాధి నభినయించుచున్నాఁడు)

విద్య—(పూర్వోక్తము పఠించుచున్నారు)

రాజు—(సత్వరముగా సమీపించి) భయార్తుల కభయ మభయము. అరే ! దురాత్మ ! పాషండాధమ ! నిలు నిలు. ప్రచ్ఛన్నరాక్ష

సుండ వగు నీ మాయాప్రపంచ మిదియేమి ?

ఉ. కేల వరాక్షమాల, తలఁ గెంజడలుర్వ, మొల వల్కలమ్ముర్వ, దప
శ్శాలుల దైనయీ పరమశాంతపువాలక మేమి ? యోరిచం
డాల ! జుగుప్సితం బకరుణం బగు స్త్రీవధ, పాతకోత్సవో
ద్వేలఘనం బిదే యనుభవింపుము కర్మఫలంబు నిప్పుడే.

విశ్వా—(సంవరణము నభినయించుచుఁ గ్రోధముతో)

మ. అసకృత్కర్ణకఠోరభర్త్సనమిష వ్యాఘుట్టజుం డాంతర
ప్రసభక్షోభసమాధిభంజనభవద్వ్యాధస్వరద్దీప్తి నా
యనదృక్క్రోధజజాతవేదుఁడు సమిత్త్వాప్తిక్షయస్స్పర్శన
ప్రసరోద్యత్ప్రళయాగ్ని నాఁ ద్రిభువనగ్రాసేచ్ఛఁ డీగుత్తఱిన్.

విద్య—(సంతోషముతో) మాకుఁ బ్రియము, మాకుఁ బ్రియము.
జయము జయము హరిశ్చంద్రమహారాజ ! (నిష్క్రమించిరి)

విశ్వా—(చూచి క్రోధముతో) అహో ! యేమిది ! దురాత్ము
డీహరిశ్చంద్రుఁడే మాకు శ్రేయోంతరాయుఁ డైనాఁడు. అరే
క్షత్రియాధమ ! నిలు నిలు.

ఉత్సాహ. హరివి యగుదు గాక, చంద్రుఁడగుదు గాక, చంద్రమౌ
ధరుఁడు హరుఁడె యగుదు గాకఁ దానికేమి మూఢ, యీ
పరమవిద్య లంతరింపఁబట్టి ఔట్టిదంబు గా
నేరియు నాదుక్రోధవహ్ని కింధనంబు గావు రా.

ఓరోరి దురాత్మ !

శా. జాయాకేళిమయుండు భూతకరుణాశాంతుండు దా నయ్యుఁగ్రీ
డాయత్తాత్మసమాధిభంగవిరసాస్యభ్రూకుటీభీషణుం
డై యాకృష్టశరాసు మారుఁగని ఫాలాక్షుం డెటుల్ చేసెనో
చేయుం గౌశికుఁ డట్లె నిన్నిపుడు దృష్టిం గ్రోధభూయిష్ఠు డై

రాజు—(సంభ్రమించుచుఁ దనలో) అయ్యో ! యేమిది ! ఈయన
భగవానుఁడు కౌశికుఁడా ? వారు పూజ్యరాండ్రు విద్యలా ? వారి
సిద్ధికిఁ బాపాత్ముఁడను నే నీయన కంతరాయ మైతిని గదా ! నిజ
ముగా నింధనప్రాయుఁడను నే నవివేకంబునం బ్రస్ఫురచ్ఛిఖాక
లాపం బగు జ్వలనంబును ద్రొక్కితిని.

విశ్వా—(క్రోధముతో)

చ. కడఁగిన సాధనం బిటు విఘాతము నొందుటఁ గ్రోధ మెచ్చి నా
కుడిచెయి గాంచు శాపమునకుం గడు వేగిరపాటు; నెన్నఁడో
విడిచిన దల్లజాతిఁ దలపెట్టుచుఁ దానును సాహసాంక మీ
యెడమకరంబు చాపమున కెంతయు నేడ్తె నసేయ నిత్తఱిన్.

(లేచుచున్నాఁడు)

రాజు—(భయముతో సమీపించి) స్వామీ ! నమస్కరించుచున్నాను.

విశ్వా—(క్రోధ మభినయించుచున్నాఁడు)

రాజు—(పాదములం బడి) భగవానుఁడా ! క్షమియింపుము క్షమి
యింపుము. స్త్రీజనార్తప్రలాపమాయావంచితుండ నయి యెఱుంగని
వాఁడ నయిన నన్ను క్షమియింపం దగును.

విశ్వా—ఏమీ ! “యెఱుఁగనివాఁడ నయిన నన్ను క్షమియింపం
దగు” ననెదవుగా; ఓరోరి క్షుద్ర ! నన్నే నీ వెఱుంగవుగా !

ఉ. జాతిస్వయంగ్రహంబున నెసంగిన దుర్లలితైక విప్రుఁడన్
బోతరపున్వసిష్ఠముని పుత్రులకాననవీతిహోత్రుఁడన్
నూతనసర్జనోద్యమ వినోదనభీతజగత్కృతాంతుఁడన్
ఖ్యాతమతంగయాజకుఁడ కౌశికుఁడన్ నను నీ వెఱుంగవో.

రాజు—తాపసోత్తమా ! ప్రసన్నుఁడ వగుము ప్రసన్నుఁడ వగుము
స్వామీ ! నీ లీలాగుణ నన్నుఁ గోఁ దగునా ?

ఉ. అన్నము లేక కాటకమునం దటు జీవిక గన్నవాని, భూ
భృన్నివహప్రతిగ్రహణవృత్తికిఁ జిత్తము రోయువాని, నో
సన్నుతకీర్తి ! యాడిబకసంగరకంపితజీవలోకునిన్
నిన్ను మహాత్మ పోఁధిని నేల నెఱుంగనివాఁడు గల్గునే

భీరుజనార్త విలాపంబు నాలకించి యాలాగునఁ గావించితిని. స్వధర్మాక్షిప్తచేతసుండనయి యెఱుంగనివాఁడ నయిన నన్ను క్షమియింపం దగునని విన్నవించుకొనుచున్నాను. మహానుభావ !

విశ్వా—ఏమీ ! “స్వధర్మాక్షిప్తచేతసుండవా ? దురాత్మా ! చెప్పు చెప్పు ఏదో నీధర్మము ?

రాజు—మునికులోత్తమ ! మనవి చేసికొనుచున్నాను. చిత్తగింపుము.

క. ఈయంగవలయు రక్షణ
సేయంగనువలయు, రణము సేయఁగవలయున్;
రాయలకు నిత్యధర్మం
బీయది యని పలికి రాదిఋషిమూర్ధన్యుల్.

విశ్వా—ఏమీ ! “ఈయంగవలయు” ఇత్యాది పద్యము పఠించుచున్నాఁడు.

రాజు—మఱేమి ?

విశ్వా—అట్లయినం జెప్పు—ఎవని కీయవలయు ? ఎవ్వాని రక్షణ సేయవలయు ? నెవ్వనితో రణము సేయవలయు ?

రాజు—భగవానుఁడా ! ఆలకింపుము.

విశ్వా—ఊఁ. మఱి చెప్పు

రాజు—క. ఈవలయును సద్ద్విజులకుఁ,
గావవలె భయార్దితులఁ, బగఱతో రణముం
గావింపవలయు; నీయది
భావము దృఢపఱచుకొన్నపద్ధతి నార్యా.

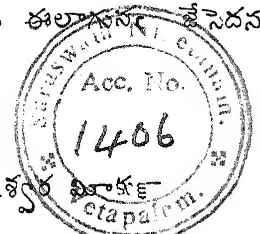
విశ్వా—మహాత్మా ! నీవట్లే దృఢపఱచుకొన్న పక్షమున మాకు విద్యాతపోనురూపముగా నేమయినఁ గొంచె మొసంగవలయు.

రాజు—(సంతోషముతో) ఓహో ! భగవానుని చే వైవస్వతవంశ మనుగృహీతముగదా ! స్వామీ ! ప్రసాదింపుము.

ఉ. దేవర సత్కరించుటకుఁ దిన్నగ, లోకము లన్ని చాల విం
కావల నేమి యుండు ? బిడియం బగు నాయఖిలంబు నిత్తు నా
నోవిబుధాగ్రణీ ! యయిన నోపనయీవి ప్రతిగ్రహింపుమీ
భూవలయంబు సర్వధనపూర్ణ మశేషము నీ కొసంగితిన్.

విశ్వా—(ఆశ్చర్యముతో తనలో) కానీ నేనీలాగు చేసెదను. (ప్రకాశముగా) రాజా ! స్వస్తి. సరియేగాని యదక్షిణపుదాన మందురు. కావున దక్షిణ కూడ నిప్పుడీయవలయును.

రాజు—(సిగ్గుపడుచుఁ దనలో) ఈయెడఁ జేయఁదగిన దేమి ! (చాలఁగ నాలోచించి సంతోషముతో) కానీ. ఈలాగున జేసెదను. (ప్రకాశముగా) ఓ మహాభాగ !

క. గడియించి లక్ష హేమము
లిచుకొనియెద దక్షిణగ ఋషీశ్వర నీకున్
దడవని కనికరంబున
గడువొసఁగుఁడు నేఁడు మొదలుగా నెల నాకున్,

విశ్వా—ఈగడువు మాకు సమ్మతమే కాని ప్రతమిది విడిచి యొండు కడం గడియించి యొసంగవలయు.

రాజు—(సాశంకముగాఁ దనలో) ఇందుకుం బ్రతివిధాన మేమి (ఆలోచించి హర్షముతో) ఓహోహో ! ఎంతచక్కని ప్రతిక్రియ స్ఫురించినది. విశ్వేశ్వరపరిగ్రహం బయిన మహాక్షేత్రము కలదు గదా !

చ. తలఁచుచు వారణాసివసుధాతలభోగవిభిన్నభావముం
బలుకుదు రంతరిక్షమునపట్టణ మంచును దానిఁ గొందఱుల్;
దెలియుదు రాగమార్థచరదృష్టిఁ గచాగ్రసహస్రభాగసూ
క్ష్మలవతులాంతరాళమును సంయమివర్యులు శ్రద్ధధానులై.

కాఁబట్టి యీయందక్షిణ నే నందార్జించి యిచ్చెదను. (ప్రకాశముగా) స్వామీ! తమయాజ్ఞకు బద్ధుండను.

(ఆభరణములను దీసి) మహాత్మా!

ఉ. ఈయఖిలంబులైనసిరు లీవసుధావలయంబశేష మీ
యాయుధముల్ సమస్తము, ధరాధిపలాంఛన మీకిరీటముం
మీయవి; నే నిదే మఱల బ్రాహ్మణులాంఘ్రుల కప్పగించితిం
జూ, యమివర్య! సాదరపుఁజూపున వీని ననుగ్రహింపరే.

(పాదంబులం బడి లేచి సంతసముతోఁ దనలో) ఆహా! ఆయాసభూయిష్ఠం బయినను సదృష్టవశంబున రాజ్యభార మిప్పుడు నాకు సఫల మయినది.

ఆ. వె. ఎడఁద నేది పెద్దపిడు గనుకొంటినో
యట్టిగాధితనయునాగ్రహంబు
చల్ల చల్ల జాజి జాజిపూవులచండ
యగును నాదుశిరమునందుఁ బడిన.

(నేలపట్టి) భగవతీ! వసుంధర! ఇదిగో! నిన్ను వీడుకొనుచున్నాను.

ఆ. వె. దేవి! లోకధాత్రి! వైవస్వతులు నృపుల్
వీరకీర్తి నేలినారు నిన్ను;
నరదిపాత్రమునకు మరగి నే విడితి; నా
యేకదోష మిది సహింపవలయు.

ఇఁక నేను త్వరితముగా నయోధ్యకుఁ బోయి కౌశికప్రతిశ్రుతంబును సంపూర్ణ పఱిచి దక్షిణోపార్జనంబునకయి వారణాసి కేగెదను.

(ప్రకాశముగా) మహానుభావ! తమ రిప్పు డయోధ్యకు విజయం చేసి నన్నుఁ గృతకృత్యునిం గావించి దక్షిణాసంపాదనంబునకను మతి యిచ్చి యంపవలయు.

విశ్వా—(ఆశ్చర్యముతోఁ దనలో) అహో! ఈదురాత్ముని మనస్థైర్యము! ఏమీ! వీనిమహానుభావత్వము! ఆ! దురాత్మ! అచిరకాలముననే నీబింకము నేను వీక్షించెదను.

ఉ. ఓరిమదాంధ! యెందనుక నుజ్జ్వలరాజ్యవిభూతికిం బలెం
దోరపుసత్యసంపదకుఁ దోడసపాసినవానిఁగాఁగఁగ
న్నార నినుం గనంబడయ నందనుకఁ భవదీయదుర్నయో
దారత బగ్గుబగ్గను మదాగ్రహమారుతరా దురాత్మకా.

(ప్రకాశముగా) రాజా! ఆలాగే కానీ. ఏమి దోషము.

(నిష్క్రమించుచున్నారు.)

—* గద్య. *—

ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ సరసకవితాధురంధర వడ్డాది
సాధువంశక్షీరనీరాకర రాకాసుధాకర రాచ్చనామాత్య
పౌత్ర హారితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబలక్ష్మాం
బాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్ర
ధానతనూభవ విబుధవిధేయ
సుబ్బరాయనామధేయాం
ధ్రీకృతంబగు చండకౌశి
కనాటకమునందు
ద్వితీయాంకము

శ్రీ పరమాత్మనే నమః.

చండకౌశికనాటకము

తృతీయాంకము.

(తరువాత బీభత్సవేషముతోఁ బాపపురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

పాప—(వికటముగా నడుచుచుఁ బెద్దనవ్వు నవ్వి తనలో)

క. ఆరంభమధురుఁడ నతి
ఘోరవియోగాధిశుగ్రజామధ్యుఁడ నా
నారూపనరకబాధా
దారుణపరిణాముఁడను గదా పాపుండన్.

(ముందు చూచి భయపడి తొలఁగి) కట్టా! పేరెత్త నయిన వల్లగాని యీవల్లకాటిపట్టణము నాదుంపదెంపినది. నన్నుఁ గడతేర్చినది. ప్రవేశముమాట యటుండఁగాఁ బట్టతుదకుఁ గన్నెత్తి దీనిఁ దేఁటి చూడ నయినఁ జాలకున్నాఁడ. అమ్మా! నే నేమిచేయుదు? (ఆలోచించి) కానీ నే నిక్కడ నేకతంబ యుండి జన్మాంతర సంచితుని నన్ను విడిచి యిందుఁ బ్రవేశించిన జనులను దిరిగి వచ్చినప్పుడు వెన్నంటెదను.

(తెరలో)

చ. అవుదల శంభుపాదజలజాంకన మాయనకంతప్రేమ మా
శివకును బుత్రవత్సలత, సిద్ధతపం బతనుశ్రితంబు నా
కివి యిటు లున్నఁ గీల్నరము లెమ్ములుఁ దోలునమాయఁబడ్డ జీ
ర్ణవపు విదే? మలంఘ్య పరిణామము ప్రాక్కృతకర్మ మేరికిన్.

(సావష్టంభముగా) ఆ! అది యాలాగే గదా! * (విస్మయముతో) ఎవఁడురా యిక్కడ మాటలాడుచున్నాఁడు. (తెరవంకఁ జూచి) ఓహో! భగవానుఁడయిన విషమలోచనునియాసన్న పరిచారకుఁడు భృంగీశ్వరుఁ డిదిగో నీలాగున వచ్చుచున్నాఁడు. నేను త్వరితముగా నవ్వలకుం బోయెదను.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(తరువాత భృంగీశ్వరుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.

భృంగీ—(అవుదల శంభుపాదేత్యాది పఠించి యాలోచించి) దీని కన్యథాత్వంబు గలదా? రాజర్షియయిన హరిశ్చంద్రునకును దశావిపర్యయము ప్రాప్తమయినట్లు దేవర దేవేకిం దెలియఁబఱిచెను.

ఉ. ఆనతి యిచ్చుచో నధిపునద్భుతమైనచరిత్రఁ, జిల్లి నె
మ్మే నిడువెండ్రుకల్ పొడమి మేఁగినబూదియ శూలికిం; దదీ
యానన మాచలద్భ్రినయనాంబురుహాత్రియమయ్యె; మాళియుఁ
బూఁగినపూపరేవెలుఁగుఁబూ వసియాడఁ జలించె మాటికిన్.

ఇప్పు డాచక్రవర్తి యిటకు రాఁగలఁ డని దేవీసహితము భగవానుఁడు ఫాలలోచనుఁడు పర్యుత్సుకుఁడయి యున్నాఁడు. నేనును శీఘ్రముగా భగవదారాధనము నిర్వర్తించుకొని యావేడుకఁ జూడ సిద్ధముగా నుండెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(తరువాత విచారముతో రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

ఉ. ప్రీతిని మౌని కిచ్చి పృథివిం దివిం గనుమానసం బని
ర్యాతితదక్షిణం దలఁచి వ్యాకుల మయ్యెడు; నాకు నార్జనం
బాతనిరాజ్యమందుఁ దగనందునఁ దజ్జ్ఞులు ధాత్రి నాని దై
పాతకహారియౌ శివనివాసముఁ జేరుదుఁ గాశికాపురిన్,

(చింతను నటించి నిట్టూర్పు విడిచి) అక్కటా! ఎంతకష్టమెంతకష్టము!

మ. అవశిష్టంబు త్రియంబు త్యాగమున కీయాలుం గుమారుండు మే
నవధిన్ లేదిఁక, క్రోధి గాధిసుతుఁ డత్యాజ్యంబుసత్యంబు, భూ
దివిజస్వోపహతంబు గాన విడ నైతిం గాదయో! జీవ మే
మి వానర్పంగను బాలువోదు మది కేమేలన్ దిశల్ శూన్యముల్.

(ముందు చూచి సంతోషముతో) ఓహోహో! ఇదిగో వారణాసి. తల్లీ! వారణాసి! నమస్కరించుచున్నాను. (ఆలోచించి యాశ్చర్యముతో)

చ. తపముల బ్రహ్మచర్యముల దాంతిశమానశనశ్రుతంబులన్
శుపితతముల్ వరింతు రెద సన్యసనంబుల బ్రహ్మనిష్ఠుల
ట్టిపరమతారకంబు శివుఁడే యుపదేశ మొసంగుఁ బ్రాణికిన్
వపువుఁ దొరంగుచో నిటఁ బునర్జననం బిఁక లేక యుండఁగన్.

చ. సడలనిచావుపుట్టువులసంకెల యూడును బ్రాణికిచ్చటన్;
మృదునికరంబునుండి పడియెన్ మును బ్రహ్మశిరంబు నీడ; ని
య్యెడ నవిముక్తుఁడై యుభవుఁ డేనముఁ బాసి వసించు జాయతో
విడువఁడు దీని నెప్పుడును; వేఱొక టింతటిక్షేత్ర మున్నదే?

నే నిం దేయుపాయంబున మునిఋణంబునకుఁ బాయఁగలవాఁడ. (విచారముతో)

మ. ధనదుం గెల్చి గ్రహింతునో ధనము శ్రీత్యక్తంబు నా కేల గె
ల్పును వౌ యాచన జన్నిగట్లకది చేయన్ దీనతన్ క్షత్రియుల్

ధనమూలంబు బెహార మన్న దది పేదన్ సాగునే నాకు? నే
పఁకిం గాల ముపేక్షణీయ మది యోర్వన్ దైవయోగంబునన్.

అయ్యో! మందభాగ్యుఁడను నే నేమి చేయుదును? [ఆలోచించి సంతోషముతో] ఓహోహో! దొడ్డయుపాయము తోఁచినది. నే నిప్పుడు.

క. అమ్మకొని నన్ను నే స
త్యమ్మును బాలింతు శాశ్వతమ్ముగ; సదుపా
యమ్మన నది పోవమి ని
క్కమ్ముగ లోకద్వయమ్ము గావమి గాదే?

[సావష్టంభముగా] కుఱ్ఱవాఁడు లోహితాస్యుఁడు వెనుకఁజిక్కఁగా వాఁకొఱకుఁ బ్రతీక్షించుచు దీర్ఘాధ్వవిశ్రాంత యగు దేవి నన్ను నింకను గలసికొనలేదు. ఆమె రాకమున్నె నేను సత్వరముగాఁ బోయి నా కోర్కె తీర్చుకొనియెదను. [పైకిఁ జూచి] అబ్బో! అప్పుడే ప్రొద్దు నెత్తిమీఁదికి వచ్చినదే.

ఉ. చండకరుండు కౌశికునిచందమునం దపియించుఁ దీవ్రుడై;
మండెడుఁ దెర్వు నామనసుమాదిరి; దైవవశంబునం గటా,
యెండను మాఁడిమాఁడి కృశియించిన దేవియుఁ బోలె భూమిరు
ట్షండము క్రిందికిం జనియె ఛాయయు నీయెడ మెల్లమెల్లగన్.

కాఁబట్టి యిప్పుడు గడువునకు — గాదు కాదు — హరిశ్చంద్రునకె, యవసాన మాసన్నమైనది. హా! మందభాగ్యుఁడను నేను నశించితినిగదా! [భూమిమీఁదఁ బడి తిరిగి లేచి దుఃఖముతో] ఓరి దురాత్మ! హరిశ్చంద్రహతక!

తే. గీ. మున్నుగా బ్రాహ్మణున కియ్యకొన్న యట్టి
దక్షిణను నీక బ్రహ్మస్వదగ్ధుఁడవును

సత్యచలితుండ వగుచు నేచాయ కీవు
నురుఁగువాఁడవురా యోరిపరమశఠుఁడ?

నే నిప్పు డంగడివీథికిం బోయి పరిక్రుతమనుసరించెదను. ఇంతకు సమ్మహాముని వచ్చియుండనోపును. [త్వరితముగా నడచి యేకాంతమున నున్నాఁడు]

[తరువాతఁ గోపముతో విశ్వామిత్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

విశ్వా—[తనలో]

చ. కరగత తైలవిద్యలవిఘాతముచేతఁ బ్రవృద్ధమై మదీ
యరువ, శఠుండు వానివినయాన్వితవృత్తి నిరుద్ధమాను, లో
దరికొను నెండుఁగట్టియలఁ దద్దయు మండుదవంబు, పైపయిం
గురిసెడువానలం దడియుకోనను బోలె నను దహించెడున్.

[కోపముతో] దురాత్మా! హరిశ్చంద్రపాతక!

ఉ. ఓరిమదాంధ! యెందనుక నుజ్జ్వలరాజ్యవిభూతికిం బలెం
దోరపు సత్యసపదకుఁ దోడన పాసినవాఁడ గాఁగఁ గ
న్నార నినుం గనం బడయ, నందనుకన్ భవదీయదుర్నయో
దారత బగ్గుబగ్గను మదాగ్రహ మాఱదురా దురాత్మకా.

(చూచి విస్మయముతో) ఏమీ! యిదిగో దురాత్ముఁడు— పోనీ మహాత్ముఁడే—వీఁడు వచ్చినాఁడే. సమీపించెదను.

[అట్లుచేసి క్రోధముతోఁ బ్రకాశముగా] ఆప్పురా! యేమిది! మాదక్షిణాసువర్ణము లిప్పటికి నీయకున్నాఁడవు

రాజు—[సంభ్రమముతో] ఓహో! భగవానుఁడు కౌశికుఁడే. స్వామీ! యభివాదనము చేయుచున్నాఁడను.

విశ్వా—ఛీ! యనార్య! నీ విప్పుడును మమ్ము శుష్కప్రియములతో వంచింప నెంచుచున్నావురా?

రాజు—(చెవులు మూసికొని) స్వామీ! శాంతింపుఁడు శాంతింపుఁడు.

విశ్వా—(క్రోధము నభినయించుచు) ఛీఛీ! దురాత్మ! అలీకదానసంభావనాప్రఖ్యాపితమిథ్యాపౌరుషప్రపంచ! ఉండుండు.

చ. నెలయును నిండెఁ గడువు నీ విడ వింకను మాదుదక్షిణన్
వలవనిశుష్కపుస్మధురవాక్కులతో నిటు డాయుచుందువో
పలువ! ప్రతిశ్రుతం బయినపైకము నీయమి నగ్గి యిచ్చుమ
జ్జ్వలితకృశానుఘోరతరశాపము నీపయి నిప్పుడే పడున్.

(శాపజలమును గ్రహించుచున్నాఁడు)

రాజు—(సంభ్రమముతోఁ బాదములమీఁదఁబడి) స్వామీ! శాంతింపుఁడు శాంతింపుఁడు.

క. తాపసవర! మీదక్షిణఁ
బ్రాపింపర యేని పొద్దు వడకుండంగన్
శాపార్హుఁడో యీమనుజుఁడు
వ్యాపాదార్హుండొ మీకు స్వాధీనుఁడటన్.

కావునఁ బ్రసన్నులరయి వణిగ్వీథిం బోవుదము రండు.

విశ్వా—(శాపజలము నుపసంహరించి) కానీ, అక్కడకే పోయియిమ్ము. ఇంతలో నేనును ద్వితీయస్నానము నిర్వర్తించుకొని వచ్చెదను.

(నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

రాజు—(నిర్వేదించుచుఁ దనలో)

క. పరిణామదారుణం బిహ
పరభయకారణము ఋణము ప్రాణుల కిస్సీ
పరికంపితధనికముఖముం
దరిసింపనినరుఁ డొకండె ధన్యుఁడు పుడమిన్.

(నడచి సంతోషముతో) ఓహో! యిదిగో! వణిగ్వీథి (శిరమునఁ దృణ ముంచుకొని ధైర్యముతో) ఓహో! సాధులారా!

క. ఒదవి యొకానొకయక్కఱ
యది దీఱుచునట్టి వేఱుపాయము లేకే
నిదె లక్షహేమములకుం
గొదుకక యీదేహ మమ్మఁగోనుచున్నాఁడన్.

ఆర్యులారా! కొనుండి నన్నుఁ గొనుండి. (ఆకాశమున) ఏమనియెదరు? ఎందుకీ దారుణకర్మము నారంభించితి వందురా? నన్నిట్లు మీరేల నిర్బంధించెదరు? ఈజీవలోక మతివిచిత్రము గదా! (వేఱొకచోటికేగి "ఒదవియొకానొక" అనుపద్యమును చదివి యాకాశమున) ఏమనియెదరు? "నీశక్తియేమి? పని యేమి? జ్ఞాన మేమి? యని యడుగుచున్నారా? (చిఱునవ్వుతో)

క. దేవర యేపని వెట్టినఁ
గావించెదువాఁడ నౌను గా దనక మదిన్
సేవకునకు దొరయానతి
యావంతయు మీఱమియకదా సుగుణ మగున్.

(ఆలకించి) ఏమనుచున్నారు? నీవు వెల యెక్కుడుగాఁ జెప్పెదవు కాఁబట్టి మఱి యొకబేరము చెప్పు మందురా? (ఖేదముతో) ఓ సాధులార! మేము క్షత్త్రియులము. మరలమరల బేరములు చెప్పట యెఱుంగము. మీరు వెడలిపొండు. (వేఱొకచోటికేగి "ఒదవియొకానొక" అను పద్యమును చదువుచున్నాఁడు.)

(తెరలో) ఆర్యపుత్త్రా! ఆత్మంభరుఁడవు గాకుము. అట్లు నీతో సుఖంబునఁ బాలిదాన నైననన్ను మందభాగినిం జేసి నేఁడు సంవిభాగపరాఙ్ముఖుండ వగుట పాడి గాదు. నాథా! ప్రసన్నుఁడ వయి నన్నే యీకార్యమునకు నియోగింపుము. నీప్రణయ మిప్పుడు సయితము నెప్పటిదేగదా!

రాజు—(వైలక్ష్యముతో) అయ్యో! దేవి వచ్చినదే, నాకోరిక నెఱవేఱినది కాదు.

(తరువాత బాలకానుగమ్యమాన యయి వైక్లబ్యము నటించుచు శైబ్య ప్రవేశించుచున్నది)

శైబ్య—(సకరుణముగా నార్యపుత్త్రేత్యాది పఠించుచు మెల్లగా నడచి) ఆర్యులారా! సమయదాసినిగా నన్నుం దలిసగము వెలకు విలుచుకొనుఁడు.

బాలకుఁడు—ఆర్యులారా! నన్నుఁ గూడ విలుచుకొనుఁడు.

రాజు—(వేఁడినిట్టూర్పు పుచ్చి తనలో) అన్నా! యెంతకష్ట మెంత కష్టము!

మ. చతురంభోధిపరీతభూతలమహాసామ్రాజ్యమున్ వీడితిన్;
హితులం బాసితి శత్రుదీనముఖులన్; నేనూఱడింపం బ్రజన్;
సతి పుత్త్రుం డిపుడమ్ముకోఁదము నిటుల్ సైరించి చూతుంగటా!
శతధా వ్రయ్యదు గుండె, ధాతయిది వజ్రాన్ నిర్మించెనో.

శైబ్య—(బయ లాలకించి) ఆర్యులారా! యేమనెదరు? సమయమేమనియా? పరపురుషపర్యుపాసనంబును, బరోచ్ఛిష్టభోజనంబును బరిహరించి మఱి యేకార్య మైనను జేయుదానను. అదియే నాదుసమయము. (మరలఁ జెవి యొగ్గి) ఏమనియెదరు? ఈసమయమున కొడంబడి నిన్నెవఁడు కొనునందురా? అట్లయినచో మీరనుగ్రహించి వెడలి పొండు. ఈజనములో మీకేమిప్రయోజనము? ఎవ్వఁడేని దీనజనానుకంపి యగుభూసిలింపుఁడు సాధుశిఖామణి నన్నుఁ గొనఁగలఁడు.

(తరువాతనుపాధ్యాయుఁడును వటుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.)

ఉపా—వత్స! కౌండిన్య! నిజముగా నంగడివీథి విక్రయింపఁ బడుచున్నదా?

వటు—గురువుగారితో నే నసత్యము మనవిచేయుదునా ?

ఉపా—అట్లయిన నక్కడకే పోవుదము.

వటు—చిత్తము. గురువరా! ఇటువిచ్చేయుఁ డిటువిచ్చేయుఁడు.

ఉపా—(నడచి చూచి యాశ్చర్యముతో) ఓహో! యంగడివీథి యెంతరమణీయముగా నున్నది!

మ. పసిఁడిన్ మేరుమహాద్రియున్ మణులచేఁ బాథోధివేలన్, నవా
భ్రసమానోన్మదసామజచ్ఛటల వింధ్యశ్రీ, విడంబించుచున్
వసనోత్పల్లవ యామచుఁ గల్పలతఁ దేవన్ బ్రార్థితార్థంబు ల
ర్థిసమూహంబున కిచ్చువిశ్వపణి బుద్ధిన్ లోలమున్ జేయదే.

వటు—స్వామీ! గురువర్య! అదిగో నక్కడ గుంపుగా నెందఱో జనులు గనఁబడుచున్నారే. అచ్చోట నది తప్పక యుండునని నే నూహించుచున్నాను. (సమీపించి) అయ్యలారా! దారి దారి. ఓసరిల్లుఁ డోసరిల్లుఁడు.

ఉపా—ఓహో? యేమి యీసమ్మర్దము !

శైబ్య—(వైక్లబ్యముతో) ఆర్యులారా! సమయదాసినిగా నన్నందఱి సగము వెలకు విలుచుకొనుఁడు. (మరల ననుచున్నది)

బాల—ఆర్యులారా! నన్నును నన్నును.

ఉపా—(చూచి యాశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఏమీ! యీమె యేగాదా? (ప్రకాశముగా) అమ్మా! యేమి నీసమయము ?

శైబ్య—బ్రాహ్మణోత్తమ! పరపురుషపర్యుపాసనంబును, బరోచ్ఛిష్టభోజనంబును బరిహరించి మఱియేకార్యమయినను జేయుదానను.

బాల—సాధుబ్రాహ్మణా! నన్నును నన్నును.

ఉపా—(హర్షముతో) నీసమయ మిది యనుకూలముగా నున్నది. ఈ

నియమముతోడనే నీవు మాయింట నివసింపుము. నాభార్య యగ్నిపరిచర్యాపరాధీనత్వమున గృహకృత్యనిర్వహణమున నకుం జాల కున్నది. ఇదిగో! ధనంబుఁ బుచ్చుకొనుము.

శైబ్య—(సంతోషముతో) చిత్తము. భూసురోత్తమ! నే ననుగ్రహింపఁబడినదానను.

ఉపా—(తడవుగఁ దేఱిపాఱఁజూచి విస్మయముతోఁ దనలో)

ఉ. మేలిమిసుంగు మూర్ధమున, మేనున సాజపుసిగ్గు మోమునన్,
గాళులవేళ్ళఁ జూపుగుఱి, నవ్వుల మంథరభావ ముక్తులన్
జాలఁగఁ గోమలత్వమును జాతియుమున్ మితభావ మిన్నియుం
బోలిచి చూడ నీమెఱుఁగుఁబోఁడి కులీనగ నాకుఁ దోఁచెడున్.

(విచారముతోఁ దనలో) ఇట్టి యాకృతివిశేషమున కింతటిదురవస్థ రావలసినది కాదు. ఏమికారణమున నీమె కీదుర్దశ ప్రాప్తించినది చెప్పుమా? (ప్రకాశముగా) బోటీ! నీపెనిమిటి బ్రతికియున్నాఁడా?

శైబ్య—(తలతో సంజ్ఞచేయుచున్నది.)

రాజు—(నిట్టూర్పు విడిచి తనలో) హా! యేమిబ్రతుకు! బ్రతికియున్న వానిభార్యకా యిట్టి యవస్థాంతరము?

ఉపా—ఇప్పు డతఁడు నీదగ్గఱ నున్నాఁడా ?

శైబ్య—(కన్నీళ్ళతో రాజును జూచుచున్నది.)

ఉపా—(చూచి విస్మయముతో) ఇతఁ డీమెభర్తయా? (తడవుగఁ దేఱి చూచి ఖేదముతోఁ దనలో)

శా. మూఁపుల్ గోపతిమూఁపురంబులు, భుజంబుల్ మత్తవేదండశుం
డాపీనాయతముల్, విశాల మురమున్, హా! లోకరక్షార్హ మీ
రూపం బేమి? కిరీటయోగ్యశిర మారోహించు టేమీ తృణం
బాపాదింపఁడు వేని కేసెరగు వామారంభుఁడో ధాత తాన్?

(సమీపించి కన్నీళ్ళతోఁ బ్రకాశముగా) ఓయి మహాత్మ! నీవు స్వదుఃఖమున నన్నుం బాలిభాగినిగాఁ జేసికోఁ దగును. నీయీప్రయత్న మెందునిమిత్తమో నాకుఁ దెలియఁబఱుపుము.

రాజు—(ఆలోచించి వైక్లబ్యముతోఁ దనలో) ఈసాధుజనుని వచన మన్యథాకరించుట యుక్తము గాదు. (ప్రకాశముగా) సాధువర్యా! విస్తరించి చెప్పుటకు దేశకాలము లనుకూలములు గావు. సంక్షేపించి వినిపించెదఁ జిత్తగింపుము. బ్రహ్మస్వపీడితుండ నయి నే నీప్రయత్నముఁ జేయుచున్నను. ఇఁక నన్నేమియుఁ జెప్పుమని నిర్బంధింపకుము.

ఉపా—అయ్యా! అట్లయిన నీకుఁ గావలసినధనము నేనిచ్చెదఁ బ్రతిగ్రహింపుము.

రాజు—(చెవులు మూసికొని) ఓహో సాధువర్య! నీవన్నది ప్రథమవర్ణవృత్తి. మాబోఁటులకది నిషిద్ధముగదా! నీవు నన్నుఁ గనికరించితి వేని దానిని మూల్యసంబంధమున ననుగ్రహింపుము.

శైబ్య—(తొందరగా సమీపించి వినయముతో నంజలిపట్టి) ఆర్య! ఆర్య! ముందుగ బేర మాడిననన్ను నిరాకరించుట నీకుఁ దగదు. నేను నీపాలఁ బడితిని. నన్ననుగ్రహింపుము.

ఉపా—(కన్నీళ్ళతో) ఓ సౌభాగ్యవతీ!

ఆ. వె. ఏను దెచ్చియున్న హేమంబు లరలక్ష,
యీధనంబు మీకు సిద్ధమగును;
యుక్తమెట్టు లట్టు లొనరింపఁగాఁ దగు
నరసికొని పరస్పరానుమతిని.

(సొమ్మునిచ్చుచున్నాఁడు.)

శైబ్య—(పుచ్చుకొని సంతోషముతో) అదృష్టవశమున నార్యపుత్రు

నిప్రతిజ్ఞాభర మరపాలు తగ్గినది. నే నిప్పుడు కృతార్థురాల నయితిని.

ఉపా—(తనలో) ఇప్పు డీదంపతుల దుఃఖము నేను జూచి సహింపఁ జాలను. (వెళ్ళఁబోవుచున్నాఁడు.)

శైబ్య—బ్రాహ్మణోత్తమా! ముహూర్తమాత్ర ముండుము. ఆర్యపుత్రునిమో మొక్కమాఱు కన్నులనిండఁ జూచుకొని వచ్చెదను.

ఉపా—ఇదిగో నీకౌండిన్యుఁ డుండును. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

శైబ్య—(రాజుబట్టను సొమ్ముమూట గట్టి) ఆర్యపుత్ర! నన్నీద్విజవరునకు బానిసనుగా ననుమతింప వేఁడుచున్నాను.

రాజు—(దుఃఖముతో) దేవీ! దైవమే యనుమతించెను. (ఆకాశముఁ జూచుచు నిందాసహితముగాఁ దనలో) అయ్యో! హతవిధీ!

తే. గీ. పట్టమహిషిగఁ జేసిన పరమసాధ్వి
బానిసగఁ బంపుచుంటివి పరునియింటి
కకట! యిది మాలి నున్నమాణికముఁ దీసి
పాదభూషణ మొనరించుభంగి కాదె?

(మఱియు జాలిగా) హా! యెంతకష్టము.

ఉ. ఆలరి దైవ మాపదల కగ్గము సేయుట మందబుద్ధి నై
యాలిని జాలి నీకరణి నంగడికిం గొనితెచ్చి యమ్మఁగాఁ
జాల నిజాన్వయం బపయశంబును బొందె నటన్నకుందునన్
హేళియు నమ్రమూర్తి మలినీకృతవక్త్రుఁడు నయ్యెనయ్యయో

[ధైర్యము తెచ్చుకొని ప్రకాశముగా] ప్రియురాలా!

ఉ. సేవ లొనర్పు భక్తిని నశిష్యున కా ద్విజవంశమాళికిన్;
నీవు తదీయ జాయకును నెమ్మి నిజేయు మహోపచారముల్;
పావని! కావు నీయెడలఁ బ్రాణము లేమఱి కేదు మగ్భకన్;
దైవము శాసనంబు నవతంసము సేయక త్రోయ వచ్చునే?

శైబ్య—ఆర్యపుత్రా! దేవర యాం దేశమెట్లు లట్లు నడచుకొనియెదను
[వెళ్లఁబోవుచు రాజును జూచి దుఃఖించుచున్నది]

వటు—రావమ్మా రావమ్మా! ఉపాధ్యాయులు దూరము వెళ్ళినారు.

శైబ్య—[అనునయముతో] నాయనా! ముహూర్తమాత్రము నన్ననుమతింపుము. ఆర్యపుత్రుని మో మొక్కమాఱు కన్నులార జూచి వచ్చెదను,

రాజు—(దుఃఖించుచు) ప్రియురాలా! నీవు దుఃఖము మానుము. బ్రాహ్మణోత్తముఁడున్నాఁడు గదా!

శైబ్య—(రాజును జూచుచు మెల్లగా నడచుచున్నది)

బాల—బాబయ్యగారూ! అమ్మ యెక్కడకు వెళ్ళుచున్నది?

రాజు—(ఖేదముతో) నాయనా! యెక్కడ దాసిగావలసి యున్నదో యక్కడకు.

బాల—ఓరీ వడుగ! మాయమ్మ నెక్కడకుఁ దీసికొనిపోయెదవురా?

వటు—(కోపముతో) ఛీ! పోరా యావలికి గర్భదాస! (గెంటి క్రిందఁబడఁ ద్రోయుచున్నాఁడు)

బాల—(పెదవి విఱుపుతోఁ దల్లిదండ్రులఁ జూచుచున్నాఁడు)

ఇద్దఱు—(కన్నీళ్ళతో బిడ్డను జూచుచున్నారు.)

రాజు—అయ్యా! బ్రాహ్మణ! శైశవ మనపరాధముగదా! నీ వీలాగున వానిని ద్రోయవచ్చునా? (పిల్లవానిని లేవనెత్తి శిరము మూర్కొని కౌఁగిలించుకొని దుఃఖముతో)

మ. అదరం గ్రోధవశంబునం బెదవి, యన్నా! యేలగన్గొందునా
వదనం బేను దయావిహీనుఁడ మహాపాపుండ, నాకన్న శ్వా
పద మైనన్ గలుసంతమే లది దలంపన్ మానినం గూనలన్
గదురం జేయును బెంటిచోట్ల నయినం గ ధానురాగంబెదన్.

నాయనా! నేను బరమచండాలుఁడను. నన్నేల యనసరించెదవు? నీయమ్మతోడం బొమ్ము (దుఃఖించుచున్నాఁడు)

శైబ్య—ఆర్యపుత్రా! అదృష్టహీనురాల నగు నానిమిత్తము దుఃఖపడుచు మహర్షికార్యము నేమఱియెదరు సుఁడీ. (పిల్లవానిని దీసికొని నడచుచున్నది)

(తరువాత విశ్వామిత్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

విశ్వా—ఆ! యేమిది! మాదక్షిణాసువర్ణము లిప్పటికిని ముట్టవయ్యెను!

రాజు—(విని సంభ్రమముతో సమీపించి) స్వామీ! ఇప్పుడు సగమిచ్చెదఁ బుచ్చుకొనుఁడు.

విశ్వా—ఛీ. మూర్ఖ! సగమే యొగముతో నిచ్చెద ననువాఁడవురా? నీవు నిజముగా నియ్యఁ దలఁచుకొంటివా, ప్రతిశ్రుతమును నిశ్శేషముగా నిచ్చివేయుము.

(తెరలో)

క. ఏల తపం? బేల వ్రతం?
బేల బహుశ్రుతము గాల్పనే యిన్నియు నీ
యీలీల హరిశ్చంద్రుని
జాలిం బెట్టెదవు నీవు సద్విప్రుఁడవే?

విశ్వా—(విని క్రోధముతో) ఎవండ్రు రావీండ్రు? నన్నిసీయాని గర్హించుచున్నారు. (పైకిఁజూచి] అహో! ఏమీ! విమానచారులు విశ్వేదేవులా? (కోపమును జూపుచుఁ గమండలుజలంబున వార్చి శాపవారిం గయికొని)
ఛీ! అనాత్మజ్ఞులారా! ఓరీ క్షుద్రక్షత్రియపక్షపాతులారా!

క. కాఁగలదు మీకు జన్మం
బేగురకును శతత్రియోని ; నిది గాకట్టుపై
నూఁగుం బ్రియమువారిం
దాఁగెడపును ద్విజుఁడు ద్రోణతనయుఁడు మిమ్మున్.

(మరలఁ బైకిఁ జూచి సంతోషముతో) ఓహోహో ? యిదిగో ! వీరు—

ఊ. మామకదృష్టిపాతభయమగ్నచలాచలఘంటికారవా
క్రామితనాకసంస్ఖలితరత్నవిమానమునుండి యోవురు
భూమిని బిట్టు గూలెదరు, బొమ్మడికమ్ములు దాలుకో రథ
క్షామములందు; నూడిపడఁగర్ణవిభూషలు, గ్రిందుగాఁ దలల్!

రాజు—(పైకిఁ జూచి తనలో) ఓహోహో ! తపఃప్రభావము ; హరిశ్చంద్రుఁడు క్లేశమొందుట యుక్తమే గదా ! (ప్రకాశముగా) స్వామీ ? ఋషివర్యా? మీర లన్యథా తలంపకుఁడు.

అ. వె. ధర్మపత్ని నమ్మి తనయుని నమ్మి కూ
ర్పినధనమ్ము దీనిఁ జేకొనుండు
మిగతసొమ్ము గూడ మిగతిక్షోనఁ జేర్ప న
న్నంత్యజునకు నైన నమ్మకొందు.

విశ్వా—(క్రోధముతో) ఆ ! కొంత యెందుకు ? అంతయు నిచ్చివేయుము.

రాజు—ఓ సాధులారా?

"క. ఒడవి యొకానొక యక్క అ
యది దీఱుచు నట్టివేళుపాయము లే కే
నిదె లక్ష హేమములకుం
గొదుకక యీ దేహ మమ్ముకొనుచున్నాఁడన్."

(అను పద్యము మరలఁ జదువుచున్నాఁడు.)

(తరువాతఁ జండాలవేషముతో సానుచరుండు ధర్ముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

ధర్మ—(తనలో)

చ. భువనములం దిరంబుగను బ్రోచెడువాఁడను నేను; నన్నుఁ ద
ద్భువనయుతంబుగా నెపుడుఁ బ్రోచెడు నట్టిది సత్య మందుచేఁ
గువలయనాథుసత్యమును గొండొకశోధనముం బొనర్ప ని
చ్చవొడమి గాదె యీయధమజాతి పరిగ్రహణం బొనర్చితిన్.

(తడవుగ నాలోచించి యాశ్చర్యముతో) ఆహా ! నేను నాదివ్యదృష్టి నెంత వెదకినను రాజర్షి యగు హరిశ్చంద్రునికి సమానుఁడు గానబడకున్నాఁడు! కానీ నే నతని యొద్దకే పోయెదను. (నడచి ప్రకాశముగా) ఓరీ వేపిగాఁడ ; వరాలజాలెము తీసికొని వచ్చినాఁడవటోయి.

అనుచరుఁడు—ఓరి పెద్దా ? నీ కిప్పుడు వరాలజాలె మెందుకురా. కల్లుగాని తాగెదవటోయి?

ధర్మ—అరే ; నీ కెందుకురా నాతా.సుడుజోలి ?

రాజు—("క. ఒడవి యొకానొక యక్క అ" అను పద్యమును "ఆ. వె. ఏను దెచ్చియున్న హేమంబు లరలక్ష" తృ-అం22 వ పద్యమును జదివి, యంతటఁ జూచి ఖేదముతో)

అయ్యో? నే నెంతమందభాగ్యుఁడను ? నన్నుఁ గొనుటకు నెవ్వరును జేరకున్నారు ? హా? చచ్చితిఁ గదా? (మూర్ఛిల్లపడుచున్నాఁడు)

ధర్మ—(విని చూచి తనలో) ఏ మిది? యీమహాసత్వుఁడు మూర్ఛిల్లినాఁడు ? కానీ. ఇట్లు చేసెదను. (సంభ్రమముతో సమీపించి ప్రకాశముగా) ఓరీ ! లేరా. నేనే నిన్ను కొనువాఁడను. ఇదిగో నీకుఁ గావలసినసొమ్ము పుచ్చుకోరా.

రాజు—(హర్షముతో లేచి) ఓ సాధూ? ఇటు తీసికొని రా. (చూచి విషాదముతో) భద్రి? నీవే నన్నుఁ గొనియెదవా?

ధర్మ—ఆ? నేను నిన్నుఁ గొనియెదను.

రాజు—అలాగైన నీ వెవ్వఁడవో చెప్పు.

ధర్మ—తే. గీ. ఒలికిమిట్టల కన్నింటి కొడయఁడనుర ;
నమ్మకపువాఁడర తలార్లనాయఁకులకుఁ ;
దలలు నఱికెడుమ కిపెత్తనము నాది ;
పెద్దమాలను వినరోరి పేరుపడితి.

రాజు—(తొందరగాఁ దొలఁగి కౌశికునిపాదములమీఁదఁ బడి) భగవానుఁడా? అనుగ్రహింపుము.

క. మునినాయక నీకే సే
వనముం బొనరించి ఋణముఁ బాసెద నకటా !
వినినది కనినది గా దీ
చెనంటిచండాలపాదసేవ మహాత్మా.

విశ్వా—చీ? మూర్ఖ? తపస్వులు స్వయందాసులు గారా? నీవు దాసుఁడ వయి మాకేమి చేసెదవు?

రాజు—(అనునయముతో) స్వామీ! తమయాజ్ఞచొప్పున నే ప్రవర్తించెదను.

విశ్వా—వినుండు వినుండు విశ్వేదేవులు. (హరిశ్చంద్రునితో) నే నాజ్ఞాపించినట్లు నీవు చేసెదవా?

రాజు—తప్పక చేసెదను స్వామీ.

విశ్వా—అలాగైనపక్షమున నీవు వీనికే యమ్ముడు వోయి తక్షణము మాదక్షిణాసువర్ణము లిచ్చి వేయుము.

రాజు—(చింతతోఁ దనలో) అయ్యో! యేమి చేయుదును? (ప్రకా

శముగా) స్వామీ! చిత్తము. (చండాలుని సమీపించి) ఓ పెద్దమాల? నీవు ఋద్ధిగా నన్నుఁ గొనెడుపక్షమున నొక్కసమయమును మాత్రము చేయవలయును.

ధర్మ—సరే. ఏమి సమ్మయు ?

రాజు—విను.

ఆ. వె. తిరిప మెత్తి తినుచుఁ దెరువుఁబేలికలను
గట్టుకొనుచు నెడము గలుగ నుండి
సామి ముదలవెట్టు సకలకార్యములను
గొంకు లేక సలిపి కొలుచువాఁడ.

ధర్మ—మంచిది. నే నీసమ్మకు నొప్పుకొన్నాను. సొన్నా లెత్తుకో. (సొమ్ముసమర్పించి దూరముగాఁ దొలఁగుచున్నాఁడు)

రాజు—(పుచ్చుకొని సంతోషముతో)

క. మునిచేతఁ దిట్టువడక
ప్పను దీర్చి సత్యవాక్యమునకుం బెడఁబా
యనివాఁడ నయిననాకీ
నియమచండాలసేవ శ్లాఘ్యము గాదే.

(విశ్వామిత్రునిఁ గూర్చి సానునయముగా) స్వామీ? కౌశికమునీంద్ర! మీ రీధన మశేషము పరిగ్రహింపుఁడు.

విశ్వా—ఇచ్చెదవా ?

రాజు—పుచ్చుకొండి స్వామీ ?

విశ్వా—(పుచ్చుకొని తనలో) ఇంక నిర్బంధ మెందుకు? కానీ పోనియెద. (సిగ్గుతో నట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

రాజు—(వినయముతో దోసిలి పట్టి) స్వామీ? కాలవిలంబనముచేఁ గావించిన నాయపరాధమును క్షమింపుఁ డని వేడుకొనుచున్నాను.

విశ్వా—క్షమించితిని. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

రాజు—(చండాలుని జేరి) ఓ పెద్దమాల! (అని యర్ధోక్తిని నోరుమూసికొని) ఏలికా! సేవకునకుఁ జేయవలసినపని యాజ్ఞాపింపుము.

ధర్మ—(సంతోషముతోఁ దనలో) ఆ! నీ వీవఱకు, గననిదియు విననిదియు నైనపని నీ కాజ్ఞాపించెద నుండు. (ప్రకాశముగా) ఓరీ? నీవు దక్షిణపుఁగాటికిం బోయి యక్కడఁ బీనుగుల మీఁది గుడ్డలను దీయుచు రేయుం బవలు మేలుకోవలసినది. ఇదిగో నే నింటికిఁ బోవుచున్నాను.

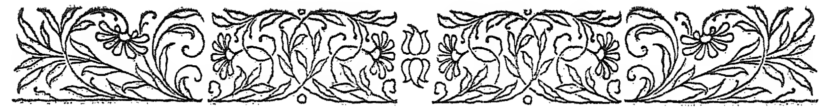
రాజు—దేవర చిత్తము (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

—* గద్య. *—

ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ సరసకవితాధురంధర వడ్డాది
సాధువంశక్షీర నీరాకర రాకాసుధాకర రాచ్చనామాత్య
పౌత్ర హారితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబ లక్ష్మాం
బాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్ర
ధానతనూభవ విబుధవిధేయ
సుబ్బరాయనామధేయాం
ధ్రీకృతంబగు చండకౌశి
కనాటకమునందు

తృతీయాంకము.

చండకౌశికనాటకము

చతుర్థాంకము.

(తరువాతఁ జండాలు రిద్దఱు వెంబడింపఁగా విచారముతో రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

చండా—ఓసరిల్లుండి బాబులారా? ఓసరిల్లుండి. మీ రంద రిక్కడ నేమి సూడ మూఁగినారు. వీరిని మేము తల గొట్టుటకుఁ దీసికొని పోము. (బయలాలకించి) బాబు లేమనుచున్నారు? వీఁడెవ్వాఁడు? ఎక్కడకుఁ గొనిపోయెద రందురా? వినుండి బాబులార! ఈని ముపేద మాపబు వయిన పెద్దమాలవద్ద నొద్దెసొమ్ము పుచ్చుకొని బానిసతనమునకుఁ గుదిరినాఁడు. అందుచేత వీని నిప్పుడు దక్షిణపుటొలికిమిట్టకుఁ గావలి పెట్ట నెట్టుకొని పోవుచున్నాము.

రాజు—(నిట్టూర్పు పుచ్చి తనలో) అన్నన్నా! ఎంతకష్టము! ఉత్తరోత్తరదారుణంబగు మద్వ్యసనపరంపరాపాతమునకు మేర లేకున్నది!

ఆ. వె. శ్వపచునొద్ద నాకు బానిసం బిప్పుడు.
వసతి ఘోర మైన వల్లకాడు,
పని శవాల మీఁదిపాతలు గొనుట, హా!
విధి క్షమింపఁ డిట్టివెతల నైన.

(శోకముతో) ఒక్కదుఃఖము పెక్కుదుఃఖములచేఁ జక్కఁబడు నందు

రిది నిక్కమే గదా ! దక్షిణాపూర్త్యర్థమై నిప్పుడెన్ని దుఃఖములు చుట్టుకొన్నవి.

(దుఃఖము నటించుచు)

సీ. నేనె చుట్టము నాటచే నిప్పు డనదలౌ
 ప్రజలఁగూర్చి విచారపడుదునొక్కొ
యధికవాత్సల్యపూర్ణులైన యాత్మబం
 ధువులఁగూరిచి యలందురుదునొక్కొ
దెస మాలి మిక్కిలి దీనభావము గాంచు
 సేవకాళిగుఱించి చింతిలుదునొ
పాఱుటింటను దాసిపనులు సల్పెడుప్రాణ
 వల్లభగుఱించి వందురుదునొ
యకట ! నిను వైనముద్దుఁగుఱ్ఱకు వగతునొ
యధమచండాలదాసత కలమరుదునొ
యన్ని దుఃఖంబులకు మూలమైన నాదు
పాపజీవితమున కార్తిపాలగుదునొ.

(స్మృతి నభినయించు ఖేదము తో)

మ. ప్రకటాత్యుగ్రతపోనిధానుఁడు దురారాధ్యుండు నాగాధిపు
త్రికున ప్పీఁగెదునాఁ డటుల్ వటుఁడు పోరా గర్భదాసా యటం
చకటా ! త్రోసినఁ దెళ్లి యేడ్చుచుతునాస్యాంబేను గన్గొంటిఁ బె
ద్దకఠోరవ్రణమట్లు సల్పెడుఁ దదంతశ్శల్య మెల్లప్పుడున్.

చండా—(ఓసరిల్లుండి యిత్యాది మరల ననుచున్నాడు.

రాజు—(ఆలోచించి ఖేదముతోఁ దనలో) ఇప్పుడు నన్నది యెంత వేధించుచున్నది!

చ. పద మని యొక్క వంక గురుభక్తిని శిష్యుఁడు వేగిరింపఁగాఁ
బదహతిఁ దెళ్లి యొక్కెడను బాలకుఁ డేడ్చుచుఁ గొంగులాగఁగా
వదిమినకొద్దిఁ బెల్లుబుకునశ్రులు దారల గప్పఁ గూరిరునన్
వదలనిబీదచూపు, బలవంతము కొంత మరల్చె నెట్టకేన్.

(వైక్లబ్యముతో) హా ! దేవి !

ఆ. వె. తరణిగోత్రమునకుఁ దగినకోడల వైన
సదమలేందువంశజాత వైన
నాతి ! భూతిరాశి నేతియాహుతి వడ్డ
లీల నేల నాకు నాల వైతి ?

అయ్యో ! రాజపుత్రి !

ఉ. పూవులతోఁటలోపలను బూచినక్రొవ్విరవాజులం గటా !
సేవలమున్ రచించుచును నీవు గదున్ మిసిమింతురాలవౌ
దేవిగ నాచరింతో యిపు డెప్పుడుఁ జేసి యెఱుంగనట్టిదుః
ఖావహదాసికానముద కూర్మికఠోరనికృష్టకర్మముల్.

చండా—అరే ! దక్షిణవుమసన మిక్కడ దగ్గఱనే యున్నది. దబ్బ దబ్బున రారా.

రాజు—(చూచి ధీరముగా) ఔహో ! మహాశ్మశానమా యిది !

ఉ. పుండలసంచయంబు పలుమాఱు ఒనరించి దివిన్ విదూరమం
దుండి యుదంచితాగ్రముల నొప్పెడుతోఁకల నిశ్చలంబు లౌ
చుండు వెడందపక్షితుల నూఁకున గ్రద్దలు వ్రాలుఁ బీనుఁగుం
గండలయాన నూరుముఖగహ్వరలాలల నిండఁ జంపుల్.

మఱియు నిదిగో !

సీ. బారసాఁచిన చేతులవలతోడ నిడుపాటి
 మెడలను నిక్కించి నడుచునవియు

నిసుఁగుఁబీనుంగుల నెత్తిఁగాళ్ళఁ ద్రొక్కి
పేగులు ముక్కులఁ బెఱుకునవియు
డొక్కలమఱుఁగుళ్ళ ముక్కుబంటిగ మెక్కి
మ్రోలమ్రాఁకులమీఁద మూఁగునవియు
నీల వట్టినయట్టులెలుఁ గొప్ప నెఱచికై
యెగసి తన్నుచుఁ గలహించునవియుఁ
గోర్కు లిగురొత్తఁ బెంటులఁ గూడినవియు
దూఁకుచును గాకిమూఁకలఁ దోలునవియు
నగుచుఁ బితరులసామిబంట్లనఁగ నెందు
గుములుగుములయి రాపులుంగులు చెలంగు.

(తెరలోపలఁ గలకలము) అహో! ఈశ్మశాన మెంత బీభత్సరౌద్రముగా నున్నది!

మ. అవె వ్యాపించు సమంగళోగ్రపటహవ్యాడంబరారావముల్
శివ లంతఃప్రతిశబ్దభృచ్ఛికటుస్వీయోరుఫేత్కారలై ;
తవులం గాటపుకట్టె, పెట్లు శవమూర్ధశ్రేణిమస్తిష్కముల్
స్రవియింపన్, వెలుఁగుం జితాగ్నులివె నిశ్చాంచల్యభుగ్నార్చులన్

(ముందు చూచి సశ్లాఘముగా) ఓహో? ఇట నిది బీభత్సమే యయినను మిగుల స్పృహణీయముగా నున్నది. ఓశవమా? సర్వస్వగ్రాహులయి ప్రీతినెఱపు శ్వాపదగణంబులచే యథేష్టోపభుజ్యమానంబ వయ్యెదవుఁ నీవెంతధన్యమవు ?

చ. కరటము కాళ్ళు లూని తలఁ, గన్నులపూఁతను విప్పు ముక్కుతోఁ
బెరిమను నక్క సృక్వమున వ్రేలెడునాల్కకొనం గ్రసింపఁ గు
ర్కురమును బీఁకు శేఫ మట గొయ్యొనరించును గ్రద్ద బొజ్జమున్;
జెరుపు యథేష్టచేష్ట లిటు శ్వాపదముల్ కుణపంబ! నీమెడన్.

ఉ. అదె నడుమాయదే యురము
నయ్యదెమో మవె కన్నులుం బొమల్
గద ? సకలంబు నెత్తు, వస
గండలు, నెమ్ములు, లాలలై యయో
ధ్యదశకు వచ్చె; భీరుభయ
దంబును, బ్రాజ్ఞమహత్రపాస్పదం
బిది; విషయాభిలాష వెడఁ
గిం దొనరించు వృథాభిమానమున్.

చండ— ఒకఁడు— (ముందు చూచి) అరే? యీపెద్దమ్రానితొఱ్ఱలో నున్నయమ్మవారికిఁ జండికమ్మకుఁ జాగిలఁబడుదు రా.

మఱియొకఁడు— అట్లే చేయుదము రా. 14 06

ఇద్దఱు— (చాఁగిల్లి)

తే. గీ. చండుతల నగ్గినూచఁబు నలిపినమ్మ
దున్నరాకాసిపోటులు దిన్నతల్లి
కయిని ముమ్మొనవాలు, మైగవురుఁదోలు
జానెరుకొమ్మ మమ్మేలు చండికమ్మ

రాజు— (అంతటఁ జూచి విస్మయముతో) ఓహో! యేమి! కాత్యాయనీబీభత్సోపచారప్రియత్వము!

మ. మృతగోకాసరకంధరాలులితముల్ వ్రేలాడు నిర్మాల్యసం
గమముల్ కర్ణకఠోరటంకృతిపటుల్ ఘంటల్ ; కృతానూనశో
ణితపంచాంగుళిచిహ్న సంకలితముల్ దేపీఠరుస్తంభముల్
సతతం బక్కియివే సర్గబలికాంక్షన్ ధ్వాంక్షముల్ కూసెడున్

(నమస్కరించి యంజలి పట్టి)

శ్లో. భగవతి ! చండి ! ప్రేతే
ప్రేతవిమానప్రియే ! లసత్ప్రేతే
ప్రేతాస్థిరౌద్రరూపే
ప్రేతాశిని ! భైరవి ! నమస్తే

(తెరలోపలఁగలకలము)

రాజు — (ఆలకించి) అహో ! దివసావసానసూచకంబులయి నానాదిగంతములనుండి స్వస్వనీడపర్యుత్సుకతం బయలు వెడలిన శకునకులములకలకలమాయిది ? (పడమరను జూచి) ఆహా ! యెవ్వనికిఁ గాని దైవపరిపాటి దాఁట రానిది గదా ?

తే. గీ. అకట ! గగనాంగణప్రదీపకుఁడు, తరళ
కాలభుజగఫణామణి, క్షణపదంబి
తౌర్వసర్వాశివిగ్రహుం డదిగో విధుఁ
డై యహర్పతి గూలెను నంబురాశి.

(అంతటఁ జూచి విస్మయముతో)

ఉ. కాళికెనుసంధ్య వధ్యసతి, రాగమసృక్ఛవి, మందరశ్మియా
హేళిపరిశాంత హేతిచితి, యిర్లురుధూమముల్ నరాస్థులుం
బాలసముద్రవున్మిసిమి మానిసిపుఱ్ఱియ గాఁగఁ గాలకా
పాలికలీలకున్ భువనపాళి పొసంగె నహో శ్మశానమై.

చండా — (చూచి) అరే ! —

ఆ. వె. తలలు బునకు పట్టు దలకొట్లఁ బడవాని
యట్టు పొద్దుగ్రుంకు గట్టు సేరఁ
గొంగవాలు లూరి గోసంగులట్టులు
చిమ్మచీఁకటులును గ్రమ్ముకొనియె.

రాజు — (అంతటం జూచి ధైర్యముతో) ఆహా ! యీశ్మశానభూజాలిలిప్త ఘోరగంభీరభీషణంబులయి చూపట్టుచున్నవి !

ఉ. కొమ్మలదాఁకఁ బై కెగసి హూబలు గుంపులు గొల్పుఁ గోటరా
స్యమ్ములఁ; జక్కలార్చుకొనుచౌవలఁ గూయుచు వ్రాలుగృధ్రముల్
రెమ్మలఁ గుప్పిళ్ళు త్రేవుడయి వ్రేలుశవమ్ములు గాలుగొట్ట, రా
దమ్ముగ నోరమంటలడరన్ నరియుండుచిగుడ్చు ఫేత్కృతుల్

చండా — ఒకఁడు — (జనాంతికముగా) అరే ! యెన్నెన్నో దినముల దయ్యాలకీదక్కినపువలికిమిట్ట యాటపట్టు. కాఁబట్టి మన మిక్కడనుండి పెందలాడె జాఁటుదమురా.

మఱియొకఁడు — (జనాంతికముగా) అలాగే చేయుదము రా.

ఇద్దఱు — (ప్రకాశముగా) ఓరీ ! పెద్దమాలముదలఁ దలఁ దాల్చి రేయింబగలు నీ వేసుతిల్లక యీవల్లకాడు కాచుక యుండ వలయుఁ జుమీ.

రాజు — (సంతోషముతో) మహాప్రసాదము. స్వామి యానతిచ్చినట్లే చేసెదను.

(తెరలోపలఁ గలకలము)

చండా — (భయముతో) ఓయమ్మో ! రేయింటి గోలకోల లప్పుడే యుప్పతిల్లుచున్నవి. అరే ! మనము వేళంబ యీడనిఁ బాడుదము రా. (నిష్క్రమించుచున్నారు.)

రాజు — (ధైర్యముతో నడచి చూచి) ఓహో ! యేమి ! యీరాకాసిమూఁకల బీభత్సాకారము !

ఉ. ఇంకినపామునూతులకు నీడగుకన్నులుఁ, బుఱ్ఱముక్కులన్
వంకరపండ్లుఁ, గూరిరవదంబులు, బీఱనరాలపిక్కలన్,
గొంకరగొర్గి మేలుఁ గుటకోటరనిమ్నతరోదరంబులన్
సంకలితంబులై మొలఁగు సంకులభంగిని గాణపచ్ఛటల్

(సకౌతుకముగాఁ జూచి) ఓహోహో ! యీపిశాచనిచయమ్ముల కీడ్రకలహాకౌశల మేమి సొంపుగా నున్నది !

ఉ. త్రాగెడు నొక్కఁ డొక్కఁడుకరంబున నెత్తుటికోరలాగి: యా
త్రాగెడునోర జాఱురుధిరం బెగనాకుచు మఱొకండు; గాఱి భూ
భాగమునందుఁ బేరినది స్వాద మొనర్చు నొకండు; దానవ
లాగతిదీర్ఘరక్తకుటిలం బగు జిహ్వక లొట్టవేయుచున్

(కౌతుకమునఁ జూచి చిఱునవ్వుతో) ఔరా! మోటువాండ్రి ప్రహ
సనమువలె నీరాకాసుల కేళీవిలాసము రసాంతరమును బొందుచున్నది!

చ. మృదుమధురాంగచేష్టల రహించెడుసంగమభంగు లేద ? దీ
ర్ఘదశనఘట్టజాగ్నికణకాండము లొండొరుమంబనంబు లం
త్యదిశపతన్మహోల్కలతతమ్ముతొ లీనుమిథఃకటాక్షముల్
ప్రదళదురోస్థిపంజరరవంబు లివే శృంగోపగూహముల్ ?

(ఏవపడుచుఁ జూచి) ఛీ యిది యత్యంతబీభత్సముగా నున్నది.

చ. పెనుసొదఁ జుంయిమంచు యనెడు
పీనుఁగుఁబుఱ్ఱెనుఁ దీసి పోవయె
మ్మనఁ, బ్రేతయూపలస్ఫురిత
ఘూత్కృతి నుప్పాలి యూఁది ప్రేత మా
యని తాన పెద్దనోర్తెఱచి,
యోఁకట ద్రమింగి గుటుక్కునం, బొళ్లు
ఖ్ఖున వెడలంగఁ గ్రక్కెడును
గొంతుకలోనది నుఱ్ఱు ఱ్ఱనన్

(స్మృతినభినయించి) ఓహో ? వీరి జూచెడువేడుక యింకఁ జాలును. నే నేమఱిక సామియాదేశమున నుండి శ్మశానము దంచటఁ బరి భ్రమించెదను. (తిరిగి చూపు నభినయించి) ఓహో! యేమీ! యీ నిశీథినిగంభీరభావము!

ఉ. క్రమ్మెను తిమ్మచీఁకటి, జగమ్మఖిలంబును దివ్యభాగహా
న్యమ్ముగ్రాగ, మిఱ్ఱుపల్లముల సంఘములు దోఁటిలె, దృష్టిపాతముల్

వమ్ముగ, లోఁత్రివర్ణములు నష్టముగా, దిశకజ్జలాగమి
త్ర మ్మొకనీలిమం బె పరితస్స్ఫురితంబుగ నద్వితీయమై

కానీ బిగ్గఱగాఁ బలుకరించెదను. ఓరీ! యెవ రక్కడ ? ఇదిగో! నేను గాటికాపరిని. మీకెల్లరకు నాయకుఁడను. నాయానతి నాలకింపుఁడు.

క. పడయక నాయాదేశం
బిడకయు మృతకంబలంబు నెవ్వరుగానీ
నడపంగ రాదు మసనపుఁ
గడఁ గావింపంగ వలయుకర్జము లెవియున్

వినుఁడు నేఁడు మొదలుగా—

చ. వలె శిరసావహింప నిది వల్లెయటంచిట నప్రమత్తులై ;
చులుకగ సామిశాసనముఁ జూచుట కేను సహించువాఁడఁ గా
నలజలజాసనేంద్రమరుదబ్ధిపతుల్యన కైన నొందుమా
టలు గలవానికిం బ్రతిభటమ్ము మదీయభుజమ్ముగుం జుమీ.

ఏమిది ? ఎవ్వఁడును మాటలాడఁడు! పోనీ. మఱియొకచోట గేక వేసెదను. (నడచి) ఓహో! యెవరక్కడ (తెరలో) ఇదిగో నోయి నేను.

రాజు—(ధైర్యముతో) ఓహో! యేమీ యాశ్చర్యము! కానీ మాటనవ్వాడిని బట్టి వాఁ డెవ్వఁడో నిపుణముగా నరసెదను. (నడచి తెరవంకఁ జూచి విస్మయముతో) అహహా! యితఁ డెవఁడు ?

తే. గీ. బూది మైఁ బూసి ఖట్వాంగమును ధరించి,
కాంతములు నుజ్జ్వలంబులుగా నరాస్థి

భూషలు, కపాలపాణి యై పొలుచు; నరక
రంకమాలి సాక్షాదద్భుతరాట్టా యితఁడు.

(తరువాతఁ గాపాలికవేషుఁడు ధర్ముఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.

ధర్మ.—ఇదిగో నోయి నేను.

క. అడుగక చేకుఱుబికిరము
గుడుచుచు నింద్రియచయంబు గుదియించి వెసన్
గడచి భవ మనుశ్మశానము
కడు బీభత్స మగునట్టికాటఁ జరింతున్.

(ఆలోచించి) భగవానుఁడు రుద్రుఁడు మహావ్రతము నాచరించె న
నది యాతనకుఁ బోలును. కాపాలికాచారుల కిది యత్యంతము ప్రి
ర్షము గదా ! అయినను—

క. విమలతపోద్వైతము సుల
భము, భైక్ష్యాద్వైతము సులభంబు, క్రియాద్వై
తము సులభం బాత్మాద్వై
తము మాత్రము దుర్లభం బు తల పోయంగన్,

(అంతటఁ జూచి సాశంకముగాఁ దనలో)

ఉ.చ. భువనములం దిరంబుగను బ్రోచెడువాఁడను నేను, నన్నుఁ ద
ద్భువనయుతంబుగా నెపుడుఁ బ్రోచెడునట్టిది సత్య మందుచేఁ
గువలయనాథుసత్యమును గొండొక శోధనముం బొనర్ప ని
చ్చ వొడమి తయాక్లిష్టతమజాతిపరిగ్రహణం బొనర్చితిన్

(ఆలోచించి యాశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఔరా ! యెంత లేసిదుఃఖము
లు సంప్రాప్తములగుచున్నను వగ పన్నదిగానరాని యీగాథ
చరిత్ర మాశ్చర్యజనక మగుచున్నది. మహాత్ముల కిదిప్రకృతియే
గదా !

చ. అరయఁగ దుఃఖ మంచు సుఖ మంచును నేర్పడి యున్న దేది? య
స్థిర సుఖదుఃఖ వ్యతికరంబు ఘటిల్లు వివేకహీనతన్
బరమ మగున్ మహాపురుషభావ మనిర్వచనీయ మేదిమే
దురసుఖమున్ సుఖంబుగను దుఃఖము దుఃఖముగా గణింపదో.

కానీ వానియొద్దకే పోయెదను. (నడచి చూచి సశ్లాఘముగా) అహో
యిదిగో నామహాత్ముఁ డిక్కడనే యున్నాఁడు. సమీపించెదను.
(అట్లుచేసి) ఓయిరాజా ? సిద్ధిభాజనంబవు గమ్ము.

రాజు—మహావ్రతచారు లగునైష్ఠికులకు మీకు స్వాగతము.

కాపా—రాజా ! మే మర్థుల మయి నీయొద్దకు వచ్చితిమి.

రాజు—(లజ్జపడుచున్నాఁడు)

కాపా—రాజా ! నీవు బిడియపడకుము. మేము యోగచక్షులము గ
దా ! మాకు నీవృత్తాంత మంతయు గోచరించినది. ఇట్టియవస్థ
యం దున్నను మాసమీహిత మొసంగుటయందు నీవు దరిద్రుఁడ
వు గావు.

తే. గీ. పరులయుపకారమునకు నెబ్బంగి నయినఁ
గాకమానరు బుధులు నిక్కంబు చూడు
మహువునందనుజందు ప్రిందు బహుళకరము గ
సంతసిలఁ జేయఁడే వనస్పతిచయంబు.

కావున సావధానుఁడ వయి యవధరింపుము.

రాజు—ఇదిగో నవహితుఁడ నయి యున్నాను.

కాపా—ఉ. వ్రీలుమహత్త్వముల్ గలుగువజ్రరసాయనపాదలేపబే
తాళకు ధాతువాదమును దద్గుటికాంజనదైత్యకామినీ
జాలవిధానముల్ గయివసంబులు నాకవి యంతరాయపుం
జేలములం దిరస్కృతిని జెందనిచందము మందలింపుమీ.

రాజా నీవు విఘ్నములు రాకుండ నాజ్ఞాపింప వలయు.

రాజు—అయ్యా! సాధక! యీశరీర మస్వాధీన మని యోగబలంబున నీ వెఱింగిన వాఁడవే గదా! కాఁబట్టి స్వామ్యర్థావరోధంబుగాఁ బ్రయత్నించెదను.

కాపా—ఓరాజా! యిందు స్వామ్యర్థవిరోధ మేమి యున్నది? భగవదాజ్ఞామాత్రముననే మాకు సమీహితంబు చేకూఱఁ గలదు. ఇదిగోఁ జూడు మీదాపుననే సిద్ధరసంబు మహానిధాన మొకటి యున్నది. తదర్థము మేము కృషిచేయువారము. నీ విక్కడనే యుండి విఘ్నప్రత్యూహ విషయంబున సావధానుండవు గమ్ము (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాజు—(ధైర్యముతో నంతటఁ దిరిగి) విఘ్నములారా! తలఁగుఁడు తలఁగుఁడు. సర్వథా మీప్రసరణంబు ప్రతిహతంబు గావలయు (తెరలో) మహాప్రసాదము మహాప్రసాదము.

క. ఓరాజ? నీకు వివృత
ద్వారంబులు శ్రేయములు, స్వయంవరలు మహో
దారలు విద్యలు, సిద్ధులు
స్వైరాగత లెవఁడు మీఱుఁ ద్వచ్ఛాసనముల్.

రాజు—ఏమినాయదృష్టము? నామాటకు విఘ్నంబు లనుమతించినవి. నాకిది మహానందము.

(తరువాత విమానచారిణులు విద్యలు ప్రవేశించుచున్నారు)

విద్య—(శీఘ్రముగా సమీపించి) రాజా (హరిశ్చంద్ర) భాగ్యమున వర్ధిల్లుచున్నావు.

ఆ. వె. ఎందుకొ అకు నన్ను ఋషివర్యుఁ డాగాధి
పట్టి బిట్టు గినిసి బాధపెట్టె

నట్టివిద్యలము త్వదాపదలకు మూల
ములము వచ్చినార మలఘుచరిత.

రాజు—(చూచి యాశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఓహో! యేమీ? యీపూజ్యరాండ్రు విద్యలా? త్రిలోకవిజయినులగు విద్యలారా! మీకు నమస్కారము.

విద్య—రాజా! మేము నీవారల మయినారము. మమ్ముల నాజ్ఞాపింపుము.

రాజు—తల్లులారా? మీరు నన్ను గ్రాహ్యునిగాఁ దలంచితిరేని మిమ్మొక్కఁడు వేఁడుకొనెదను. దయచేసి భగవానుని కౌశికునకు మీరు వశపడుఁడు. దానంజేసి నే నమ్మునీంద్రున కనపరాద్ధుండ నయ్యెదను,

విద్య—(విస్మయముతో నొండొరులను జూచుకొని) రాజా? నీయిష్టము (నిష్క్రమించుచున్నారు.)

(తరువాత బేతాళునిచే నిధానము మోపించుకొని కాపాలికుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

కాపా—(త్వరితముగా సమీపించి) రాజా! భాగ్యమున వర్ధిల్లుచున్నావు. ఇదిగో సంసిద్ధరసంబగు నీమహానిధానము నీకు లభించుచున్నది. సర్వశక్తిమంత మీరసేంద్రము నీవుపయోగింపుము.

ఉ. ఓనరనాథ దీనియుపయోగముచేత నకాదె సిద్ధులా
మానిత మైనస్వర్భువనమార్గము మృత్యువు గెల్చి, పొందిసం
తానవీనమంజరులఁ దద్దయు శోభిలు మేరుభూమిభృ
త్సానువులం జరింపుదురు సంతతసౌఖ్యరసావశాత్ములై.

రాజు—అయ్యా! యిది దాసభావవిరుద్ధము. దీనివలన స్వామిద్రోహము సంఘటిల్లును గదా!

కాపా—(ఆశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఓహో! యెంతవింత! కానీ (ప్రకాశముగా) రాజా! అది యట్లయినచో నీపీమహానిధానమును గయికొని నిన్నును నీకళత్రంబును దాస్యంబువలనఁ దొలఁగించుకొమ్ము.

రాజు—అయ్యా! నాకది యెట్లు కాఁగలదు? దాసభావ మధర్మ మని కదా మనీషులు శాసించియున్నారు. స్వామ్యర్థమయినచో దీనిని నేను నిరాకరింపను. నీకోరిక నాకనుమతమే. కాఁబట్టి నీ విట నుంచిన యీమహానిధానమును స్వామ్యర్థము పరిగ్రహించుచున్నాను.

కాపా—(ఆశ్చర్యముతోఁ దనలో) ఓహో ధైర్యము! ఔరా! జ్ఞానము! ఏమీ యీ మహానుభావత్వము!

క. ప్రళయపవనంబు తాఁకినఁ
జలియించుఁ గులాచలములు సత్యంబుగ ని
శ్చలములు ధీరులమనములు
చలింప వవి యెంత లేసి శ్రమముల నైనన్.

కాఁబట్టి నాకెందుకీ యతినిర్బంధము? (ప్రకాశముగా బేతాళునితో) భద్ర! పోయి నీ వీభూపతి సమాహితము నాచరింపుము.

బేతా—(నమస్కరించి) చిత్తము సాధక! (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

కాపా—(అంతటఁ జూచి) రాజా! విభావరి ప్రభాతప్రాయ మకానది. మే మింకఁ బోయివత్తుమా?

రాజు—అయ్యా! సాధక! దుస్స్థితకథలయందు మమ్ము స్మరియింపుఁడు.

కాపా—రాజా! నిన్ను దేవతలు స్మరింపఁగలరు. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాజు—(తూర్పు చూచి సప్రసాదముగా) అహో!

తే. గీ. గాఢతిమిరంబు పంచబంగాళముగను
సంధ్య యరుణుండు నిజపురస్సరులు గాను
నఖిలభువనజాతానుగ్రహార్థ మిదిగోఁ
బయికి వచ్చుచు నున్నాఁడు భాస్కరుండు.

కాఁబట్టి నేను బరమపవిత్ర యగుభాగీరథీతీరమునకుఁ బోయి స్వామ్యాదేశము నుండెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

—* గద్య. *—

ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ సరసకవితాధురంధర వడ్డాది
సాధువంశక్షీర నీరాకర రాకాసుధాకర రాచ్ఛనామాత్య
పౌత్ర హారితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబలక్ష్మాం
బాగర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజప్ర
ధానతనూభవ విబుధవిధేయ
సుబ్బరాయనామధేయాం
ధ్రీకృతంబగు చండకౌశి
కనాటకమునందు
చతుర్థాంకము.

శ్రీరస్తు.

చండకౌశికనాటకము

పంచమాంకము.

(తరువాత విక్రీతమలినవేషుండయి రాజు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

రాజు—(విచారముతో నిట్టూర్పు పుచ్చి) అన్నా! యెంతకష్ట మెంతకష్టము!

ఉ. పంతము మానికిం గలిగె, బంధుసుహృత్తులఁ బాసితిన్, సుతుం
గాంతను విక్రయించితిని, గాటికిఁ గాపరి నైతి; నయ్యో! దు
ర్దాంతము లింత లాపదలు రా నతిమూఢకఠోరదుర్నయ
స్వాంతత నెంతదారుణము సల్పితినో తొలుమేన దైవమా!

హా హతవిధీ! నీవే బలవంతుఁడవు.

మ. నను నానమ్రశిరోధరుం దపసి కిన్కన్ రాజ్యలక్ష్మీవియు
క్తునిఁ గావించి మిగిల్చె నేత్రియ మయా దుఃఖప్రియా దుర్విధీ
కననే కచ్చటఁ గూడ నీదుకపట క్రౌర్యంబులం జూపితే
తనయున్ నన్నును నాతిఁ గోలుపడితిం ద్వద్దుర్విచేష్టం దుదిన్

చ. అనుదినముం గృశాంగి నిశలం దతిదీనత వెచ్చ నూర్చుచున్
దనకు లభించు నావలన దాస్యవిమోచన మంచు నాత్మలో
ననుకొని, పట్టి యుంచుఁ దనప్రాణము నాదుపునస్సమాగమం
బున కయొ యిట్టికష్టదశఁ బొందినవానిఁగ నన్నెఱుంగమిన్

(నిట్టూర్పు పుచ్చి) హా వత్స! రోహితాశ్వ!

ఉ. దాదులఱొమ్ముపై యడుగు ధారుణి మోపి యెఱుంగవీవు తం
డ్రీ! దెస మాలి యాకటికి నేలను నేఁడెటు గూర్కుచుంటివో?
యాదట మానికంబు నటు లానతి భూపతులొను నిన్ను న
య్యో! దుడుకుందనంబున వటూత్కర మేపని కెందుఁబంచునో

(తడవుగ నిశ్వసించి సకరుణముగా)

చ. పడని యిడుమ్మపద లొగ్గినాఁడఁ దల దాల్పక; వానికిన్ స్వాగతం
బిడుమల మేళ్ళఁ గృతార్థసుస్థమతి కూహింపన్ న నూనంబులే;
యొడిసెజ్జం బవళించు ప్రాయమున నయ్యో! క్రూరదైవాహిచేఁ
గొడుకా! దష్టుఁడవైతి వియ్యది హృదిం గోయున్ సదాజంపమై

(సాశంకముగా) వత్సా! నీకుఁ బాపము శాంతించును గాక. అమంగళము తొలంగును గాక.

"ఒడిసెజ్జం బవళించు ప్రాయమున నయ్యో క్రూరదైవంబుచేఁ
గొడుకా దుర్దశఁ బొంది తియ్యది హృదిం గోయున్ సదాజంపమై"

(ఎడమకన్నును, కుడిభుజమును నదరుట సూచించి సంతోషముతో)

క. అదరెడును వామలోచన
మదరెడు దక్షిణభుజంబు నోహో వ్యసనా
భ్యుదయంబులు రెండును నా
కొదవం గల వనుచుఁ జాటుచున్నవి పోలెన్.

(ఆలోచించి) అయినను నా కింకను వ్యసనాభ్యుదయవిచార మెందుకు? దురాత్ముఁడు హరిశ్చంద్రహతకుఁ డని సర్వము సమాప్తంబయినది గదా!

ఆ. వె. ఇంతకన్న నింక నెక్కుడౌ వ్యసనంబు
నభ్యుదయము నేది యగును నాకు

నీట పాఱకునకు నభ్యుదయముద్వార
మిప్పు డొక్కవారణ మే తలంప.

(తెరచిమ్మకొని చండాలుఁడు సత్వరముగాఁ బ్రవేశించి)

చండా—అరే! చిన్నకొడుకునకు—

రాజు—(సాశంకముగా) భద్రా! చిన్నకొడుకున కేమి?

చండా—ఓరీ! నేను జెప్పునది యిది. చిన్నకొడుకునకుఁ జేరువఁగూరుచుండి కొండొక యాఁడుది కడుపు దరిగోయ నెంతో జాలిగా నేడ్చుచున్నది. కావున నీవు వేవేగ నావంకకుఁ బోయి దానిచేతఁ బీనుఁగుఁబాతఁ బుచ్చుకోరా. నే నిదిగో సామియొద్దకుఁ బోయెదను. (నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

రాజు—(నడచుచున్నాఁడు)

(తెరలో) అయ్యో! కొడుకా! అయ్యో! నాకన్నతండ్రీ! ఎక్కడ నున్నావు? పలుక వేమిరా బిడ్డా!

రాజు—(విని శోకముతో) కటకటా! యీప్రలాప మెంత దారుణముగా నున్నది.

(తరువాత ముందుచెప్పినట్లు శోకమును నటించుచు శైబ్య ప్రవేశించుచున్నది.)

శైబ్య—అయ్యో కొడుకా! అయ్యో నాకన్నతండ్రి! ఎక్కడనున్నావు? పలుక వేమిరా బిడ్డా? (మూర్ఛనుపడుట నభినయించి యెట్టకేలకుఁ దెలివి నొందిన కన్నీళ్ళతో) హా పుత్త్ర! హా పుత్త్ర! యెక్కడనున్నావు? మాఱు వలుకు తండ్రీ! అయ్యో! యిది యేమి నాబిడ్డా! మీ తండ్రిగారు విడిచిపెట్టినట్టే యదృష్ట హీనురాలిని నన్నిప్పుడు నీవును విడిచిపెట్టితివి. ఇది యుక్తమగునా యన్నా? (మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

రాజు—(విని చూచి దుఃఖముతో) పాపమీదీనురాలిని భర్త కూడఁబరిత్యజించినాఁడా? ఛీ ఈ పాపిష్ఠి దైవమునకు సర్వధా సర్వత్ర నిష్కరుణతయే గదా

శైబ్య—(తొందరతో లేచి) అయ్యో! యేమిజరిగినది? కొడుకెక్కడకుఁ బోయెనో గదా! (చూచి కౌఁగిలించుకొని) కొడుకా! నాతో మాటలాడవేమి? నాయనా! యొక్కర్తను భయపడుదును గదా! ఈ భీషణమైన మహాశ్మశానమును గన్నువిచ్చి చూడవేమిరా? (ఉన్మాదముతో) బిడ్డా! యేమనుచున్నావు? ఉపాధ్యాయులయానతిని గానకుఁబోయి పూవులు గోయుచుండఁగా మాఱితొఱ్ఱలో నుండినల్లత్రాఁచు బుస్సుమని లేచి కాటు వైచిన దనుచున్నావా? అయ్యో తండ్రీ! యేదీ దోయి నల్లత్రాఁచు? అది నన్నేందుకుఁ గఱవదురా కొడుకా? (అంతటఁజూచి) ఇది యెల్లను గల్లకల్ల. ఇక్కడ నల్లత్రాఁ చెక్కడ? (కూర్చుండి సకరుణముగా) హా కుమార! కుమార! లేరా ఒజ్జకొఱకు నీవు దెచ్చిన యచ్ఛిద్రమైన యీ మారేడుఁబత్త్రిని నూపుఁజేనిలో మొలచిన యీదర్భాంకురములను జెచ్చెర నాయన కిచ్చిరారా. హోమవేళ యాయన కతిక్రమించునని నీవిప్పుడు దెలిసికొనలేవురా. బిడ్డా? అయ్యయ్యో! నీతోవచ్చిన బ్రహ్మచారులందఱు నింతకు నిల్లు సేరుదురు గదా! లేలెమ్ము (లేవఁ దీయఁ బోవుచు సావేగముగా) ఏమిది? నాయనా! నిర్భాగ్యురాలిని నన్ను నిజముగానే విడిచిపెట్టితివా? దూరమైతివిరా తండ్రీ? అయ్యో చచ్చితివిరా బిడ్డా! (మూర్ఛిల్లుచున్నది.)

రాజు—(దుఃఖముతో) ఆహాహా! కరుణాగంధశూన్యన కా కటికి దైవమునకైన నీయార్త్తాలాపములు దుశ్శ్రవంబులుగదా!

శైబ్య—హా! నాథ! సర్వధా నిష్కృప! అస్వస్థచిత్తుఁడవయి నీవిప్పు డెచ్చట నున్నావు? నీయుత్సంగమునఁ జెంగలించు ననుం

గునిసుంగున కిప్పుడెంతటియవస్థాంతరము సంప్రాప్తమయినదో కనుంగొనము. ఆర్యపుత్ర ! యేమఱక బిడ్డను గాపాడుమని నా కాజ్ఞాపించితివి. పాపశీలను నేనాలాగునం గావింప నయితిని.

రాజు—(సవిశేషకరుణంబుగా) అహా ! యీపరిదేవనము లాయముల ను గోయుచున్నవే.

శైబ్య—(మృతుని ప్రత్యంగము దడవిచూచి) హాయన్నా ! క్రొన్నెల చెన్నున వన్నెమీఱు నిది నీనెన్నుదురు గదా ! పుత్రకా యొత్తయినతెప్ప వెండ్రుకల నొప్పి పర్యంతపాటలంబు లయి సుస్నిగ్ధధవళంబు లగునివి నీకన్నులు గదా ! కొడుకా ! సుఘటితాస్థిబంధకఠినవిస్తీర్ణమిది నీహృదయఫలకము గదా ! తండ్రీ ! సంహననహీనుండవు, నీయాకృతి యాకృతాంతహతకున కేమి యపలక్షణము దోంపించిన దోయి *సత్యసంధున కార్యపుత్రునకు మందభాగిని నగునాచరితము దాలాగునం బ్రమాదము గలిగినది. సర్వథా ధర్మము కారణము; లక్షణమప్రమాణము; విజ్ఞానవేదులలీకవాదులు; అయ్యయో ! సాముద్రికవిచక్షణులెందఱెందఱో వీని యావ యావ లక్షణములయందు విశ్వాసము గలవారయి యితండు దీర్ఘాయుష్మంతుండు వంశోద్ధారకుండు, సార్వభౌముండు గాంగలండని పలుమాఱు ప్రశంసించిరి. ఆప్రశంసము లన్నియు మందభాగ్యురాల నయిన నాకర్మమున నసత్యములే యయిపోయినవి.

రాజు—(సాశంకముగా) అయ్యో ! యేమీ ! యిది యంతయు నాకే తగిలివచ్చుచున్నది (నిపుణముగాం జూచి కన్నీళ్ళతో) ! హా యేమిది ?

మ. గొడుగుంబోలు శిరంబు, పెద్దనుదు, రక్షుల్ దీర్ఘముల్ చిన్నితే
యడుగుల్ చక్రసులక్షితంబులు, భుజాలాజానులంబుల్ స్ఫుర

జడజంబుల్ కరముల్ గపుర్గ్రశము, వక్షంబాయతం, బన్నువౌ
గడు నీపాపఁడు చక్రవర్తిపదయుక్తక్షత్రియాంకూరమే.

(జ్ఞప్తివచ్చి దుఃఖముతో) అయ్యో ! నిజముగా మారోహితాశ్వన కిదే యీడు. అందుచేత నాహృదయమున కనుమానము కలుగుచున్నది. కానీ వత్సకమంగళము దొలంగుం గాక.

శైబ్య—హా ! భగవానుఁడా ! కౌశిక ! యిప్పుడుగదా నీవు కృతార్థుఁడ వయితివి !

రాజు—(సావేగముగా) హా ! యేమిది ! భగవానుని గౌశికుని నిందించుచున్నది; ఎందుఁగాని యించుకయు భేద మున్నది కానరాదు. ఈమె పరదార యెట్లు లగును. నిజముగా నీతపస్విని శైబ్యయే. (తడవుగం దేఱి చూచి సకరుణముగా) ఇంకనుసందేహ మెందుకు?

మ. మృదువీణాస్వనమెల్లు రాల్పజెనదేయేడ్వఁగా మహార్తధ్వనిం
జెది రెందుమ్మెదకప్పుబెన్నెఱినెఱుల్; చిక్కెఁగా సమస్తాంగముల్
మదికిం బోలుపరాక; నెమ్మొయిజిగిఁ మాలిన్యముం బొందెఁ బ్రాం
తది యాచిత్రరుగూపుచందము న వేద్యం బయ్యెడుఁ లేఖలన్

హా ! వత్స ! రోహితాశ్వ ! యెక్కడ నున్నావు ? పలుక వేమిరా తండ్రీ ! (మూర్ఛిల్లి మరలం దెలిసి రోహితాశ్వునిం జూచి)

తే. గీ. ప్రథితమంగళగుగ్గులురచిత మైన
సన్నచిన్నారికూక టిజడలు వ్రేల
మధుపలంఘితముగ్ధతామరసశోభ
నెసంగునీమొగ మిపు డొప్ప దేర తండ్రీ.

హా వత్స ! హా రోహితాశ్వ ! హా తపనకులబాలప్రవాల ! హా హరిశ్చంద్రహృదయానందన ! హా కుపితకౌశికదక్షిణానృణ్యప్రదా నపణ్య !

చ. అనిమిషు లొందఁ దృప్తివివి ధాధ్వరము ల్సవరింప లేదు, యా
చనకుల కీప్సితార్థము లొసంగను లేదు; దిగంతమం దసం
బును నెలకొల్ప లేదు ; సుఖముం గన లేదు కులార్హ మూషరం
బునవటబీజవున్మొలక వోలె వృథాపొలియిపోతే సుతా.

మఱియు నోరిచిన్నియన్న !

చ. శిర మభిషేకతోయమునఁ జేతులు దానమునన్, బదద్వయం
బరివృఢమౌళిపాతమున నందఁగ లేదు పవిత్రితన్; మహో
హరభుజముల్ ధనుర్గుణకిణాంకములం ధరియింప లేదు; నీ
వుర మదయించి రూపఱితమా! ప్రతిపచ్ఛిలీలఁ బుత్రికా.

(ఆలోచించి) నే నింక ని ల్లెందు కుండ వలెను? ఈ యేడ్చుచున్నదీ
వియొద్దకుఁ బోయి నన్నాఱంగించుకొనియెదను. కాదిది యయుక్త
ము. ఈ వఱకే పుత్రశోకమున మలమల మఱుఁగుచున్న యీదీ
నురాలికి స్వదశావిపర్యయంబున మఱింతయాతన గలిగింప నేటి
కి? (తన్నుఁ జూచుకొని) ఓరి దురాత్మా! హరిశ్చంద్ర హతక!
నీ వింకను జావ వేమిరా? ఇంతకన్నను నీ వేమి చూచెదవు? (మూ
ర్ఛిల్లి మెల్లగాఁ గన్నులు విచ్చి) దురాత్మా హరిశ్చంద్రహతక
యిట్టిదురవస్థయందును నీపాడుప్రాణములను విడిచిపెట్టఁ జాలకు
న్నావు. ఆత్మహత్యఁ గావించుకొనువాని లోకమునకు నిన్నుఁ ద
ప్పించుకొనఁ జూచుచున్నావా యేమి? ఛీ! మూర్ఖ:—

తే. గీ. దారుణాంధతమిస్రాఖ్యనారకమున
నిప్పుడే పోయి మునుఁగు టొకింత మేలు
పుత్రముఖచంద్రరాహిత్యమునను జిమ్మ
చీఁకటులు గ్రమ్ము దెసల వీక్షింప కుండ.

ఉ. ఇంతయు నంత యంచు మితి యెక్కుడఁ బుత్రవియోగజాత దు
ర్దాంతదురంతవేదనకుఁ? దాదృశయాతన లేమ లేద యం
ధంతమసంబు రౌరవము నం గ్రకచోత్కటభైరవాసిప
త్త్రాంతరమందు శాల్మలిని నక్కట హేయపుఁబూయవీచికన్.

ఇంక నాలస్య మెందుకు? పుత్రశోకానలదహ్యమానుండ నగు నేను
భాగీరథీతీరంబునకుఁ బోయి యీ శరీరమును బరిత్యజించెదను.

(మెల్లగా నడిచి, తలంచుకొని సంభ్రమముతో) అయ్యయ్యో!
నేను బరాధీనుఁడ నన్నమాట బొత్తిగ మఱచి పోయితినే. (విచా
రించి దుఃఖముతో) అన్నన్నా యెంతకష్ట మెంతకష్టము!

క. మృతివలనను గాంతురు ని
ర్వృతి నతిశయముగ స్వతంత్రవృత్తులు ధన్యుల్
క్షితిలోన నాత్మవిక్రియ
లతిపాపులు పాయఁ జాల రకటా యసువుల్.

(దుఃఖించుచు) అయ్యో! మందభాగ్యుఁడను నే నాకోరికకును దూర
మయి పోయితిని.

తే. గీ. దారుణంబైన యీదుఃఖభారమునకుఁ
దగినయౌషధ మున్నది ధైర్య మొకటి;
యేలి నాతనియానతి యింత మీఱఁ
గలుగు నారక మప్రతీకార మరయ.

కావున దుస్సహదుఃఖానలదందహ్యమానుండ నగు నన్ను వివేకజలం
బులం జల్లార్చుకొని ప్రభుశాసనమున నే యుండెదను.

శా. నాదిభ్రాంతిని వ్యక్తమౌ ననుమ నవ్యక్తంబ యాదిం దుదిన్;
బ్రాదుర్భూతము పంచధా జగము; తత్ప్రాచత్వ మబ్రిం బొకో;
యాదోరాశితరంగభంగవలనవ్యాపార మౌ సంసృతిన్
భేదంబేమి వియోగయోగములకున్; ఖేదంబు మోహోత్తమే.

శైబ్య—(తెలివి వచ్చి) అయ్యో యీ వల్లకాటిప్రాణము నన్నింక
ను విడిచి పెట్టి పోవకున్నది. ఇందుకు నే నేమి చేయుదును. (క
న్నీరు తుడుచుకొని) కానీ యీశ్మశానవృక్షమున నురిపోసికొని యీ
పాడుజీవము పోఁగొట్టుకొనియెదను. (ఉరిపోసి కొనుచున్నది.)

రాజు—(చూచి తొట్రుపాటుతో) అయ్యయ్యో! యిప్పుడు మఱి
యొకజీవితవ్యసనఫలము సంప్రాప్త మగుచున్నది. మందభాగ్యుఁ
డను నే నిందు కేమి చేయుదును?

(ఆలోచించి) కానీ ఈలాగునఁ జేసెదను. (మఱియొకచోటికిఁ బోయి "మృతివలనను గాంతురు నిర్వృతి" యను నీ పూర్వోక్తపద్యము చదువుచున్నాఁడు.)

చ. కనఁ బరలోకభూములు స్వకర్మవిభేదవిపాకవిభ్రమం
బునను విరోధమార్గములు వో మ్మనుచుం బరలోకతత్త్వవి
జ్జనములు మాయ నుజ్జనము సల్పి హసింతురు నెమ్మనంబునం
దనిశ మపార మైనయవశాత్ముల యేతదసార సంసృతిన్.

శైబ్య—అవురవురా! యెంతప్రమాద మెంతప్రమాదము! మరణమహోత్సవవ్యాసక్తహృదయ నయి పరాధీనజీవితురాల నగు నేను దాసత్వము విస్మరించితిని. నేను బదరి యుల్లే చేసి యుంటి నేని జన్మాంతరమున నయిన నీదాసభావము నన్ను విడువకుండును గదా! అయ్యో! యప్రతీకారదారుణం బగునీదశావిపర్యయం బున నే నెందాఁక నలమరుదానను? కానీ కాలోచితము నాచరించి దాసత్వసముచితం బగు శుశ్రూషచేత బ్రాహ్మణోత్తము నారాధించుచు నదృష్టహీనురాలను నే నీమనుష్యలోకమునఁ గ్రమ్మఱ జన్మింప కుండ వ్రతోపవాసనియమంబుల నీదేహంబు శోషిల్లం జేసికొనియెదను. (సొద పేర్చుచున్నది)

రాజు—(చూచి దుఃఖముతో) అయ్యో! యీమె కాలోచితకర్మమున కప్పుడే యారంభించినది. (తనలో) దేవీ! బాగుబాగు; నీ విట్టియవస్థయం దయిన నాభిజాత్యము నతిక్రమింప కున్నదానవు. ఇంక నే నీమెను సమీపించి ప్రభుశాసనము నెఱవేర్చెదను. (సమీపించి విచారముతో) దేవీ! (అర్ధోక్తిని నోరు మూసికొని) ఓమహాభాగురాల!

క. నడయుక నాయాదేశం
బిడకయు మృతకంబలంబు నెవ్వరు గానీ

నడపంగ రాదు మానవుఁ
గడఁ గావింపంగ వలయుకర్జము లెవి యున్.

కాఁబట్టి మృతకంబలము నీయవలయును. (కన్నీళ్ళడంచుకొని చేయి సాచుచున్నాఁడు)

శైబ్య—(భయము నటించుచు) భద్రముఖ! దూరముగా నుండుము నేను నీకిచ్చెదను.

రాజు—(లజ్జించుచు) ఉన్నాఁడను.

శైబ్య—(రోహితాశ్వునిశరీరముమీఁదనుండి బట్టతీసి యిచ్చుచు హస్తమును జూచి విస్మయముతోఁ దనలో) ఏమిది! చక్రవర్తిలక్షణలక్షితం బయ్యు నీచెయ్యి యిటువంటివ్యాపారమునం దుపయుక్త మైనది! (సమీపించి మెల్లగా నెల్లయవయవములు చూచి యానవాలు పట్టి) ఏమిది! అయ్యో! ఆర్యపుత్రులా? (తత్తఱపాటుతో) హా! యార్యపుత్ర! రక్షింపు రక్షింపు (పాదముల మీఁదఁ బడుచున్నది)

రాజు—(తొలఁగి) దేవీ! చండాలదాస్యదూషితుఁడ నయిననన్నంటఁ దగదు. ఊఱడిల్లు మూఱడిల్లుము,

శైబ్య—(ఊఱడిల్లి) అయ్యయ్యో! యిది యేమి?

రాజు—దేవీ! యిది పూర్వజన్మకర్మములపంట. నీ విందుకు విలపింపకుము. మృతకంబలమును దెమ్ము.

శైబ్య—(దుఃఖముతో నిచ్చుచున్నది) ఆకాశమునుండి పుష్పవర్షము కురియుచున్నది.

ఇద్దఱు—(వింతతోఁ జూచుచున్నారు)

(తెరలో) క. ఔరా దానము, శీలం
బౌరా, ధీరత్వ మౌర, యౌరా సత్యం

జౌరా మోరుపు, జ్యోం౦
జారహరిశ్చంద్రభూపహార్యక్షుం డౌర.

శైబ్య—(విని సశ్లాఘముగా) ఆహాహా ! యెవరోగాని యార్యపుత్రుని గుణశ్లాఘవలన నాహృదయము నూఱడించుచున్నారు. అయిన నీగుణశ్లాఘమున కేమిగాని యార్యపుత్రునంతటివాని కీదృశావస్థ తటస్థించుట చూడ సర్వథా ధర్మమకారణము సత్యమరణ్యరోదనము, విజ్ఞాన మంధకారనర్తనము.

(ధర్ముండు ప్రవేశించుచున్నాఁడు)

ధర్మ—హా ! పతివ్రతామణి ! హా ! మహారాజహరిశ్చంద్ర నేనకారణుఁడ నెట్టులగుదును ? చూడు.

చ. తమతమసత్యవాక్యముల దానములన్ మఱి యార్జితంపుఁగ
ర్మములను లాంత్రిభూపతులమండలి కెయ్యవి దుర్లభంబు ల
వ్విమలతరాత్మదర్శనపవిత్రము లై తగుశాశ్వతంపులో
కములను నేను నీకు నొసఁగం జనుదెంచినవాఁడ నియ్యెడన్

కావున నీవింక విచారింపకుము, వత్స ! రోహితాశ్వ ! యూఱడిల్లు మూఱడిల్లుము.

రాజు—(చూచి సంతోషముతో) ఏమీ భగవానుఁడు ధర్ముఁడా ? మహాత్మా! యభివాదనము చేయుచున్నాను.

శైబ్య—స్వామీ ! ప్రణమిల్లుచున్నాను.

రోహి—(మెల్లమెల్లగాఁ గన్నులు దెఱచుచున్నాఁడు)

ధర్మ—రోహితాశ్వ !

క. పితృధర్మపాలితుండ వ
యితి వీవు కుమార ; మరల నేతెంచెను నీ
గత మైనయట్టిప్రాణము
క్షితిప్రజలను నేలుకొనుదు చిర మూఱడుమా.

రోహి—ఓహో ! మాయమ్మ వచ్చినది. అమ్మా! నిన్నిచ్చటి కెవరుతీసికొని వచ్చినారు ?

శైబ్య—ఎవరున్నారు నాయనా ? నాకర్మమే నన్నిక్కడకుఁ దెచ్చినది.

ధర్మ—వత్స! రోహితాశ్వ ! యిదిగో బ్రహ్మలోకానిధి మీతండ్రి నీయెదుట నున్నాఁడు.

రోహి—ఓహో ! నాయనగారా ? రక్షింపుఁడు రక్షింపుఁడు. తండ్రి మీఁద వ్రాలుచున్నాఁడు.

రాజు—పుత్రికా ! చండాలసేవదూషితుని నన్ను నీవు దాఁకఁ గూడదు.

ధర్మ—రాజా ! నీ వింక నీదీనాలాపములను జాలింప వచ్చును. ఏమనఁగా—

శా. నీయిల్లాలిని గొన్నబ్రాహ్మణుఁడు పత్నీసంయుతుం డెవ్వఁడో
హాయాకారముతోడ నిన్నుఁ గొనినాఁ డీమాలవాఁ డెవ్వఁడో
న్యాయం బొప్పఁగ నెందుఁ జేయుదువొ రాజ్యం బెల్ల గుహ్యంబుభూ
పాయాథార్థ్యమెఱుంగ నీ కిపుడు దివ్యాలోక మే నిచ్చెదన్.

ఎవఁడురా పరిచారకుఁ డక్కడ ?

పురుషుఁడు—(ప్రవేశించి) స్వామీ ! యాజ్ఞాపింపుము.

ధర్మ—ఓరీ ! విమానమును దీసికొని రమ్ము.

పురు—చిత్తము స్వామీ (అట్లు చేయుచున్నాఁడు)

ధర్మ—మహారాజా ! నీ విమాన మధిరోహించి దివ్యనేత్రమున సర్వము నెట్లున్నదో విలోకింపుము.

రాజు—చిత్తము మహానుభావ ! [దివ్యవిమాన మారోహించి ధ్యానము నటించి) * ఓహోహో ! విద్యలు దన్నుఁ బొందిన సన్నసంతోషముచేత భగవానుఁడు కౌశికుఁడు మారాజ్యమును విడిచి మంత్రుల కప్పగించినవాఁడు.

ధర్మ—మహారాజ ! భవదీయ మగుసత్యవాక్యమును బరీక్షింప వేఁడి మాతపోధనుఁ డట్లు చేసినాఁడు గానియాయనకు నీరాజ్య మేఁటికి?

నీవు సంభ్రమింపక యింకను దేటగా సర్వము నాలోకింపుము.

రాజు—(వెండియు ధ్యానము నటించి యానందముతో) దేవీ! నీవెంతయదృష్టవంతురాలవు.

ఉ. బాసగా విను గొనపాలుఁ డపారకృపానిధానుఁ డీ
శానుఁడు సుమ్ము; బ్రాహ్మణియు సర్వజగజ్జనయిత్రి యద్రిజా
మానిని; నన్నుఁ గొన్నతఁడు మాలఁడు గాఁడనఘుండు ధర్ముఁడో
చాన! యథార్థ మిట్లగుట శల్యము వాసెను నేఁడు నాహృదిన్.

ధర్మ—అట్లయిన నిప్పుడు రాజా! కుమారుని రోహితాశ్వునిఁ బృథివీరాజ్యమున కభిషేకింపుము.

రాజు—చిత్తము మహాభాగా.

ధర్మ—సింహాసనము సింహాసనము; ఆతపత్రి మాతపత్రము; చామరము చామరము; జలకుంభము జలకుంభము.

పురు—మ. ఇదె భాస్వన్నవరత్నసంస్థగిత మా
హేమోచ్చ సింహాసనం
బిదిగో శారదచంద్రమండలనిభం
బిద్ధాతపత్రంబు; కా
మ దిశల్లిన్నగుహైమదండరుచిరం
బుల్ చామరాలివ్వె; కాం
డధిగాట్సృప్తకసంభృతాంబు పరిపూ
ర్ణస్వర్ణకుంభం బిదే.

ధర్మ—(పైకిఁ జూచి) ఓహో! యెంతయదృష్టము! ఈ రోహితాశ్వకుమారుని యభిషేకమహోత్సవమును దేవత లభినందించుచున్నారు.

ఉ. వీరె నదాల్ ధరించిరి పవిత్రపయఃపరిపూర్ణకుంభముల్;
భూరిసుపర్వదుందుభులు మ్రోగు నివే దివియందు; ముక్తమం
దారసువృష్టు లా చిదిగో నర్తనముఁ బొనరించు రచ్చరల్;
చేరి యిదే నృపాలుని భజింత్రు నిజాంశములన్ దిగీశ్వరుల్;

కరణీయ మాచరితం బయ్యెఁ గావున నీ వికఁ బ్రహ్మలోకమునకుఁ బ్రయాణము గమ్ము.

రాజు—భగవానుఁడా!

శా. సందష్టోష్ఠత ఘోరతర్జనల విశ్వామిత్రుఁ డుగ్రుఁడు రా
గం, దేవా ప్రజలం ద్యజించి యెట కేగం జూతు కొంపోమ్మమ
మ్మం దోనంచు సబాష్పదీనముఖులై మున్నన్నునావారి మో
సం దిగ్గ న్విడి కాంతు నెట్లొకడఁ దత్సందిష్టలోకంబులన్.

ధర్మ—రాజా! స్వకర్మవైచిత్ర్యంబునం జేసి యుచ్చావచస్వభావులగు ప్రజలకా, యంతలేసి భాగధేయంబులు?

రాజు—మహాత్మా! విను నాశ్చయము.

క. తిరుగుదు నయ్యోలోకము
లరనిముసం బైన వారలందఱతో నే
దొరకుత నాదగుపున్నెపు
నెరసునసే వారలకును నీచూపుగతుల్.

ధర్మ—(విస్మయముతోఁ దనలో) అహో! యీ రాజర్షిచరిత్రము లోకోత్తరము! [ప్రకాశముగా] రాజా! యేతత్పుణ్యదానసంభావితం బగు నపరపుణ్యసంభారంబు చేత నీకును నీప్రజలకుం గూడ శాశ్వతలోకంబులు సంపాదించుకొన్నాఁడవు. నీ కింకను గావలసిన దేమి యున్నదో దానిని బ్రసాదించెద నడుగుము.

రాజు—భగవానుఁడా! యింతకన్నను నాకుఁ గావలసిన దొకటి యుండునా? చూడు—

చ. పొసఁగుటఁ జేసి విద్యలు తపోనిధి నాపయి వీఁడె గోప మీ
నిసుఁగును బాణముల్ వడసి నేలకు నయ్యెను చక్రవర్తి; నా
కొసఁగితి నీసుదర్శనము; నొందఁగఁ గల్గెను బ్రహ్మలోకమున్
గొసరఁగ నింతకన్న నొకకోరిక నా కెదలోన నుండునే.

అయిన నిట్లగుఁగాక.

మత్తకోకిల. పైరుపచ్చలతోడ నిచ్చలపారసౌఖ్యబుధాళితో
ధారుణీసదా, గెల్పుతో వసుధాస్థలీపతి గాంచుతన్;
సారవేత్త లనుగ్రహించుత సత్కవుల్ నిజకావ్యసం
భారమందును బాముగోల్పిన భవ్యపుంగుణలేశమున్

ధర్మ—తథాస్తు

రాజు—మ. ఎవఁ డీనాటక మాడ నానతిడె మే నెంతే నగుర్వాన హా
ర్షవశుండై ఘనవస్త్రహేమమణిభూషారాసు లిచ్చెన్ దినం
బనవీశుండలకార్తికేయుపరిథ క్షీరాంభోధితీరంబునన్
గవిపే రగ్రసరంబుగా జగములోనం గ్రమ్మరుం గాపుతన్.

ధర్మ—తథాస్తు. (అందఱు నిష్క్రమించుచున్నారు.)

—* గద్య. *—

ఇది శ్రీపరమేశ్వరవరప్రసాదలబ్ధ సరసకవితాధురంధర వడ్డాది
సాధువంశక్షీర నీరాకర రాకాసుధాకర రాచన్నామాత్య
పౌత్ర హారితసగోత్ర పవిత్రగుణకదంబలక్ష్మాంబా
గర్భశుక్తిముక్తాఫల సూరపరాజపుత్ర
ధానతనూభవ విబుధవిధేయ
సుబ్బరాయనామధేయాం
ధ్రీకృతంబగు చండకౌశి
కనాటకమునందు
సర్వంబును
పంచమాంకము.
సంపూర్ణము

1406

1406

1406

END OF
TITLE